ANADOLU İNANÇ ve KÜLTÜR TARİHİNDE SEYYİD BATTAL GAZİ KÜLT KİMLİĞİ

Yağmur SAY

Emeviler döneminde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, Müslümanlar ve özellikle Alevi-Bektaşi Türkler arasında büyük bir gazi-velî kimliğiyle yüceltilip, destan kahramanı yapılmış "Müslüman Emîr"[1], "Gazi-Evliya" olarak adlandırılabilecek Battal Gazi'nin tarihsel kimliğiyle, söylencelere dayanan edebî ve efsanevî kimliği bilimsel çalışmalarda dahi birbirine karışmıştır. Anadolu'da gerçek tarihî kişiliğine oranla efsanevî kimliği daha geniş bir etkiye sahip olan Battal Gazi, Endülüs'den Orta Asya'ya kadar bütün İslam uluslarının ortak malı haline gelmiştir. Tarihî kaynaklarla efsanevi kaynakların iç içe girmesinden dolayı oluşan karmaşaya rağmen, Battal Gazi'nin gerçek kimliğiyle efsanevî kimliğini birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir.

Seyyid Battal Gazi'nin künyesinde kullanılan "Seyyid" kelimesi O'nun İslam Peygamberinin soyundan geldiği iddiasını ifade etmesine rağmen, zamanla Müslüman olmayan savaş kahramanlarına da bu lakabın verildiği gözlenmektedir. Bunun en çarpıcı örneği; "Seyyid" lakabının "Sid", "Sidi" biçiminde İspanyol kültüründe ve dilinde kullanılmasıdır. Ancak bu konuda Hammer[2]; İspanyolcadaki "Sidi" lakabının ve İspanyol menkıbelerindeki kahramanın kahramanlıklarını, ondan 300 sene önce yaşamış olan Seyyid-i Arabî'nin şöhretinden kaynaklandı ğının zannedilmesinin hata olduğunu ifade eder. Ayrıca, Arabların, Seyyid Battal'dan büyük kahraman tanımadıklarını, bunun sonucu olarak İspanyadaki savaşlarından ötürü "Seyyid" (Sid) lakabının, İspanyol şövalyesinin ismine ilave edilmiş olduğunu da eklemektedir. Bu görüşü reddeden, Seyyid Battal Gazi Külliyesi son postnişini Şükrü Baba[3] ise; Hammer'in, "Seyyid" adını "Seydi" yani "Efendi" anlamına "Evlad" adı ile karıştırdığını, Seyyid Battal Gazi'nin Seyyidliğinin "Siyadet-i Evlad-ı Nebevî"den olması nedeniyle, bu lakabın onun kahramanlığından dolayı gelmediğini savunmaktadır.

Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman onun kahramanlık menkıbeleriyle karşılaşmışlar ve kendisine büyük hayranlık duymuşlar, bu sebeple onun menkıbelerini yeni bir yorumla ele almışlardır. Bu suretle Anadoluyu fethetmiş bir Türk kahramanına dönüşen Battal Gazi'ye

---

[1] A.Y.Ocak, "Battal Gazi", **TDİA**, C.V, İstanbul, 1992, s.204.
[2] H.Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.I, İstanbul, 1983, s.238.
[3] Şükrü Baba, **Divan-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s.2.

muhtemelen XIII.yüzyıl ya da XIV.yüzyılda bir de "Seyyidlik" payesi uygun görülerek Peygamber soyuna bağlanmıştır. Böylece daha XIII.yüzyılda gerek halk gerekse Bizans sınırındaki gaziler arasında bir "Gazi-Evliya" olarak takdis edilmeye başlanan Seyyid Battal Gazi'nin aynı dönemde başta Kalenderiler olmak üzere Alevi-Bektaşiler arasında da yaygın bir külte konu teşkil ettiği görülmektedir. Ancak bu önemli olayın nasıl ve hangi bağlantılarla meydana geldiği; Anadolu Kalenderileri'nin, daha sonra da Alevi-Bektaşilerin ne gibi sebebler yüzünden onu Pir-i Abdalan kabul ettikleri bilinmemektedir[4].

Rivayetler ve menkıbeler dışında Battal Gazi hakkında elimizde çok az bilgi bulunmaktadır. Hemen hemen bütün kaynaklarda temel alınan tema, Battal Gazi'nin savaşları ve kahramanlıklarıdır. Nitekim tüm kaynaklarda "Battal" kelimesinin asıl adı değil kahramanlığını gösteren lakabı olduğu belirtilmektedir[5].

Asıl adının "Abd Allah" veya "Abdullah" olduğunda kaynaklardan birçoğu hem fikirdir[6]. Bununla birlikte "Battal" lakabının da bütün kaynaklarda "Abd Allah" veya "Abdullah" ile birlikte yeraldığı görülmektedir. Nitekim Taberî[7], Hayreddin El-Zirkilî[8], Yakubî[9], Vasiliev[10]' de "Abdullah El-Battal" olarak zikredilmektedir. Ayrıca Battal'ın künyesini "Ebu Yahya" şeklinde belirten kaynaklar da mevcuttur. Bunlardan Abdullah b. Mehmed- Abdurrahman b. Elgaz'ın Tarih-i Dımaşk adlı eserinde; Battal Gazi, "Battal adıyla bilinen Ebu Yahya" şeklinde zikredilir[11]. Yine, Ez-Zehebî'nin eseri Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ'da künyesi "Ebu Yahya" olarak belirtilmiştir[12]. Ahmet Rıfat'ın Lugat-ı Tarihiye ve Coğrafiye adlı eserinde de bu künye kullanılmıştır[13]. Battal Gazi'nin künyesi olarak, Ebu Yahya'dan başka, Abu Husayn[14] ve Abu Muhammed'in de zikredildiği görülmektedir[15]. Buna ek olarak Muhiddin Aslanbay "Seyyid Battal Gazi'nin Hayatı ve Bazı Menkıbeleri" adlı eserinde Battal Gazi'nin künyesi olarak; Ebu Yahya, Ebu Hüseyin ve Ebu Muhammed'i kullanmıştır[16]. Aynı eserde Aslanbay[17], İ.A.Gövsa'yı mehaz göstererek "Ebu Muhammed" künyesinden başka "Ebu Muhammed Cafer", "Cafer" ve "Cafer Gazi" adlarını da

---

[4] A.Y.Ocak, "Battal Gazi", **TDİA**, C.V, İstanbul, 1992, s.188.

[5] A.Y.Ocak, "Battal Gazi", **TDİA**, C.V, İstanbul, 1992, s.204.; F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98

[6] P.N.Boratav, "Battal", **İA**, MEB Yay., C.II, İstanbul, 1993, s.341; Abdullah b. Mehmed-Abdurrahman b. Elgaz, **Muhtasar Tarih-i Dımaşk- İbn Asakir,** C.XIV, Beyrut, 1988, s.137; İ.A.Sarar, "Edebiyatımızda Seyyid Battal Gazi", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.98; H.Tolasa, "Battal Gazi Destanı Geleneğinin Türk Halkı Arasında Doğuşu, Gelişmesi Üzerine Düşünceler ve Bu Gelenekle İlgili Bibliyografik Bir Döküm", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977**, **Bildiriler**, Eskişehir, s.103; S.Arısoy, "Seyyid Battal Gazi ve Atı", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.23 vd.

[7] Taberi, **Tarih-i Taberi**, C.I, Beyrut, 1987, s.62.

[8] Hayrüddinü'z-Zirkilî, **Kamus-u Teracim**, C.IV, Beyrut, 1992, s.74.

[9] Yakubi, **Tarih-i Yakubi**, C.II, Beyrut, 1995, s.328,329.

[10] A.A.Vasiliev, **History of the Byzantine Empire**, Madıson Wısconsın, 1952, s.238.

[11] Abdullah b. Mehmed-Abdurrahman b. Elgaz, **Muhtasar Tarih-i Dımaşk- İbn Asakir,** C.XIV, Beyrut, 1988, s.137.

[12] Zehebi, **Siyeru A'lami'n-Nübela**, C.V, Beyrut, 1987, s.268,269.

[13] A.Rıfad, **Lugat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye**, C.II, İstanbul, 1299-1300, s.116.

[14] İ.A.Sarar, "Edebiyatımızda Seyyit Battal Gazi", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.98. makalesinde; künyesinin eski kaynaklara göre (kaynak adı vermemektedir) Abu Hüseyin olduğunu belirtmektedir.

[15] P.N.Boratav, "Battal", **İA**, M.E.B. Yay., M.E. Basımevi., C.II, İstanbul, 1993, s.341.

[16] M.Aslanbay, **Seyyid Battal Gazi Hayatı ve Bazı Menkıbeleri**, Eskişehir, 1953, s.41.

[17] M.Aslanbay, **Seyyit Battal Gazi Hayatı ve Bazı Menkıbeleri**, 1953, Eskişehir, s.41-45

vermektedir[18]. Bu adların yanında 1909 yılında Seyitgazi'ye gelmiş olan gezgin Georg Jacob, eserinde[19] Battal Gazinin adını "Cafer b.Hüseyn Seyyid Gazi" olarak zikretmektedir[20].

Bunların dışında İbnü'l-Esîr[21], Hüseyin Hüsameddin[22], Muhiddin Aslanbay[23] Battal Gazi için Abdullah adının yanında kullanılan "Battal" lakabı dışında soy ve memleket sıfatı belirten "Ebu'l-Hüseyin Abdullah El-Antakî" ismini kullanmışlardır. Hüseyin Hüsameddin'in kullandığı bu isme Hasluck[24] ve Şükrü Baba[25]' nın Battal lakabını da ekledikleri görülür. Ancak Hasluck'da bu lakap "Abdullah Abu'l-Hüseyn el-Antakî el-Battal" şeklinde sonda, Şükrü Baba'da ise "Ebu'l-Hüseyin Abdullah El-Battal El-Antakî" şeklinde memleket sıfatının önünde kullanılmıştır.

Ayrıca Fuat Köprülü[26] eserinde Battal Gazi için "Ebu Muhammed Ca'fer b. Sultan Hüseyin b. Rebi' b. Abbâs El-Haşimi" kullanılmıştır. Burada kullanılan Ebu Muhammed Ca'fer ve Hüseyin isimleri yukarıdaki kaynaklarda belirtilmesine rağmen Rebi' ve Abbâs El-Haşimi isimleri sıkça kullanılmamaktadır. Bu kullanım tarzı Battal Gazi'nin F.Köprülü' nün de belirttiği gibi menkıbelerde Battal Gazi'nin soyunun Peygamber soyuna bağlanmasından kaynaklanmaktadır.

İslam tarihçilerinin yanında Wulzinger, Theopanes[27] 'in de eserinde Seyyid Battal Gazi ismini kullandığını belirtmektedir[28].

Kaynaklarda, Battal Gazi'nin babası için Hüseyin, Ömer veya Amr, Abdülmelik ve Muhammed gibi farklı isimler kaydedilmektedir[29]. Taberî[30] de Omar veya Amr isimleri kullanılmıştır. Ez-Zehebi[31]'de ise baba adı Muhammed şeklinde belirtilmektedir. Zirkilî[32]' de

---

[18] N.Araz, **Anadolu Evliyaları**, İstanbul, 1984, s.52; S.Arısoy, "Seyyit Battal Gazi ve Atı", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977**, **Bildiriler**, Eskişehir, s.23.

[19] G.Jacob, "Sejjid Gazi", **Zeitschrıft für Assyrıologıe und Verwvandte Gebıete (Herauspegeben Vonn Karl Bezold ın Heıdelberg),** Strassburg, 1912, s.245.

[20] H.Tolasa (H.Tolasa, "Battal Gazi Destanı Geleneğinin Türk Halkı Arasında Doğuşu, Gelişmesi Üzerine Düşünceler ve Bu Gelenekle İlgili Bibliyografik Bir Döküm", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.103) makalesinde; destan ve menkıbelerdeki isminin Cafer b. Hüseyin olduğunu belirtiyor.

[21] İbnü'l-Esîr, **El-Kamil fi't- Tarih**, C.V, Leyden, 1870, s.133, 186.

[22] H.Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, C. II, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1329-1332, s. 210, 211.

[23] M.Aslanbay. **Seyyid Battal Gazi'nin Hayatı ve Bazı Menkıbeleri**, Eskişehir, 1953, s. 47.

[24] F.W.Hasluck, "Graves of the Arabs in Asia Minor" **BBSA**, 1912-1913, s.182; F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98; F.W.Hasluck, **Chrıstıant and Islam Under the Sultans**, C. I, II, Oxford, 1929, s.496-499, 510, 704-716, 745; F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri**, **Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90

[25] Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-ı İstiklal Matbaası, İstanbul, 1334 s.5.

[26] M.F.Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1976, s.232 dpn. 74.

[27] Theophanes, Süleyman'ın 740 yılındaki baskısından söz etmekte; "Ona doğru 20000 atlı ile Akroenos'a ilerleyen Melih ve Battal gelmişti. Yanlarına 60000 adamla Kapadokya'daki Tyan'a ilerleyen Süleyman geldi. Asya ve Kapadokya'ya doğru ilerleyen bu kişiler; adamlarına ve kadınlarına ganimetler ve hayvanlar almış ve gamsızca geri dönmüşlerdi. Fakat Akroenos'ta Melih ve Battal komutasında savaşan gruplar Leon ve Konstantin tarafından mağlup edilmiş ve birçoğu önderleriyle birlikte savaşta ölmüşler; sadece ortalama 6800 savaşçı direnç gösterebilmiş ve Synnada'ya doğru kaçıp kurtulmuş ve Süleyman'la birleştikten sonra Suriye'ye geri dönmüşlerdi." Demektedir. K.Wulzinger, **Drei Bektaschi Klöster Phrigiens**, Berlin, 1913, s.7.

[28] K.Wulzinger **Drei Bektaschi Klöster Phrigiens**, Berlin, 1913, s.7.

[29] A.Y.Ocak, "Battal Gazi" **TDİA**, C. V, İstanbul, 1992, s.204

[30] Taberî, **Tarih-i Taberi**, C. VII, Beyrut, 1987, s.88.

[31] Zehebi, Siyeru **A'lâmi'n-Nübela**, C. V, Beyrut, 1987, s.268.

[32] Hayrüddinü'z-Zirkilî, **Kamus-u Teracim**, C.IV, Beyrut, 1992, s.74.

baba adı olarak "Amr" ve "Abdülmelik" aynı anda kullanılmaktadır. Battalnamelerde Hüseyin b. Cafer b. Münzer b. Ömer b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talip şeklinde bir künye verilmektedir[33]. Bunlardan başka Georg Jacob[34] babasının adının Hüseyin Gazi olduğunu ve Hüseyin Gazi'nin Angora (Ankara)'dan güneye doğru bir günlük mesafede bulunan Hüseyin Gazi şehrine gömüldüğünü söylemektedir.[35]

Söylencelerde Hüseyin Gazi'nin ölümünün öcü oğlu Cafer tarafından alınmıştır. Cafer Kırşehir yakınlarındaki bir kaleyi tek bir saldırı ile Hıristiyanlardan almış, Vali Shamas'ı İslama döndürmüştür. Schumas (Shamas-Şamas) romantik söylencelerde Battal tarafından İslama döndürülmüş bir rahip olarak yer alır. Amorium valisinin kardeşi olarak görülen Shamas, Battal tarafından öldürülmüştür. Shamas'ın adı Alaca'daki Shamaspur Tekkesi ile korunmuştur. Bu tekkede de Hüseyin Gazi'nin mezarı olduğu söylenmektedir. Hasluck'a göre; Cafer, büyük bir olasılıkla Tulumbunar yakınlarındaki tekkede gömülü kahramandır[36].

Şamas destanında, Şamas, Battal tarafından Müslüman yapılan bir keşiş olarak görülmektedir. Bu isim de yine Alaca'daki Şemaspur Tekkesinde zikredil mekte olub, burası Hüseyin'in daha başka bir meşhur mezarını içermektedir. Sivas'ta da ziyaret edilmektedir. Arap vak'anüvisleri, bunun M. 730-731' de "Bilâd-ı Rûm" da şehid düşmüş olduğunu söylemektedirler[37].

Ayrıca, Seyid Battal Gazi efsanesinin geniş ölçüde ün kazanması, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde büyük izler bırakmıştır. İstanbul, Maltepe'de Seyyid Gazi Kayası, Erdek'te kalesi, Kapadokya Karacadağ'da bir Cami, Caesarea (Hacı Halife-Hacı Kalfa) adına bir vakıf

---

[33] H.Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, C. II, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1329-1332, s.211; Şükrü Baba **Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s.7.

[34] G.Jacob, Sejjid Gazi, **Zeitschrıft für Assyrıologıe und Verwvandte Gebıete (Herauspegeben Vonn Karl Bezold ın Heıdelberg)**, Strassburg, 1912, s.245.

[35] Bu bilgiyi N.Araz'da doğrulamaktadır (N.Araz, **Anadolu Evliyaları**, İstanbul, 1984, s.52). G.Jacob'a ek olarak küffar ile yaptığı bir savaşta şehid olduğunu bildirmekte ve ayrıca G.Jacob'un "Hüseyin Gazi Şehri" dediği yere "Hüseyin Gazi Dağı" demektedir. F.W.Hasluck, hikayelerde çatışmaların, Arap savaşları sırasında önemli bir Bizans kalesi olan Amorium'da (Hergan kale) cereyan ettiğini, ancak, 838'deki büyük Arap kuşatması sonunda yıkılmasıyla tarihten de silindiğini belirtmektedir. Ayrıca O'na göre, Kalenin bulunduğu yer, Akronas gibi çok yakın zaman önce belirlenebilmiştir. Meşhur Arap mezarları buranın yakınında değildir. Arap yazarların Amorium ile Angora'nın Arapçasının benzer olması nedeniyle yanılgıya düştükleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle hikayeler, Hüseyin Gazi'nin mezarının Angora'da öldüğü, yerin ise Amorium'da olduğuna yer vermektedir (F.W.Hasluck, **Christianity and İslam Under the Sultans,** vol: 2, Oxford, 1929, s.704-716). Bazı kaynaklarda adına "Shamaspar Tekkesi" denilen ve Hüseyin Gazi ile özdeşleştirilen tekke hakkındaki bilgiler de birbirini tutmamaktadır.

I. Hamilton'a göre burası; Bektaşi yönetimi altındaki yarı yıkılmış bir binadır. Hamilton'un tanımlaması, bunun Konya medreseleri gibi kare planlı olması sebebiyle, büyük bir olasılıkla Selçuklular zamanında yapılmış bir tekke olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Abhaza Türklerinin binanın eski bir Yunan manastırı olduğunu söylemeleri önemlidir. Bu tekkede gömülü Seyyid Battal'ın babası Hüseyin Gazi'dir. I.Hamilton, **Küçük Asya**, C.I, 1979, s.402.

Tekkenin adının, Kırşehir yakınlarındaki bir kalenin Hıristiyan Valisi ile ilintili olduğu düşünülmektedir. Bu vali, Seyyid Battal tarafından tek bir muharebede yenildikten sonra, Müslüman olmuştur.

Seyyid Battal'ın mezarının yanında Hıristiyan prensesin yer alması gibi, bu tekkede Müslüman kahramanın yanında bu Hıristiyan valinin mezarının yer almış olması olası görünüyor. Aynı şey Hıristiyanların kutsal ziyarette bulundukları, Konya'daki Celaleddin türbesi için de geçerlidir. Burada Celaleddin'in yanında bir Hıristiyan din adamının mezarı bulunmaktadır. F.W.Hasluck, **Christianity and İslam Under the Sultans**, vol: 1, Oxford, 1929, s.94, 95.

İki kahramanın iskeletlerinin birlikte bulunduğu iddia edilen bir başka yer ise Beşiktaş olarak gösterilmekstedir. F.W.Hasluck, **Christianity and İslam Under the Sultans**, vol: 1, Oxford, 1929, s.94,95.

[36] F.W.Hasluck, **Chrıstıanıty and Islam Under the Sultans**, C. I-II, Oxford, 1929, 704-716.

[37]F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.96.

bulunmaktadır. Kırşehir'de ise ikinci bir türbe görülmektedir. Üçüncüsü de Çorum yakınlarındaki Ali Dağı'ndadır. Battal Gazi Destanı'nın Bizans versiyonu olan Diegenes Acritas da da benzer biçimde Trabzon, Girit ve Karpathos'da üç ayrı mezara sahiptir. Seyitgazi yakınlarındaki Kırk Kızlar Dağı (Kırk Bakire Dağı), büyük bir ihtimalle Battal Gazi'nin romantik hikayelerinden biri olan "Kırk Prenses" menkıbesiyle bağlantılıdır[38]. Bunlara ek olarak, Hasluck[39]; menkıbelerin çok kesin ve yaptırıma dönük bir önem kazandığının, Anadolu'daki bazı yerlerle ve kurum adlarıyla olan ilişkiden anlaşıldığını belirtiyor. Örneğin; Kayseri'de kendisinin tesis ettiği halk tarafından rivayet olunan bir cami[40], Malatyada da keza bir cami O'nun adı ile anılmaktadır. Bununla birlikte, İstanbul Kadıköy ile ilgili görüldüğü gibi, Kızkulesi menkıbesinin[41] bir şekli de bunun inşaasına sebeb olmak üzere Battal Gaziyi göstermesi, bu kesin önemi, kurumların varlığının temelini ve devamını simgelemesi bakımından sonderece dikkat çekicidir[42].

Pertev Naili Boratav, Battal'ın, Emevilerin VIII. yüzyılda Bizans'a karşı açtıkları seferlerde ün kazanmış bir Arap komutanı olup, Arap ve Türk destanî halk romanlarının da yegane kahramanı olduğunu ve Türkler arasında Battal Gazi, Seyyid Battal ve Seyyid Battal Gazi isimleri ile tanındığını belirtmekle birlikte, ayrıca ibn Asakir'in, Emevilerin azatlı bir kölesi olup[43], Arap aslından olmadığını kaydettiğini de belirtmektedir[44].

---

[38] F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98; F.W.Hasluck, **Chrıstıanıty and Islam Under the Sultans**, C. I-II, Oxford, 1929, s.704-716.

[39] F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98.

[40] Battal Gazi menkıbeleri fütuhat devri Türkleri arasında o denli yaygın hale gelmiştir ki bu yayılmanın bir göstergesi olarak O'na ait Kayseri'deki bu camiden XII. yüzyılda Herevi bahsetmektedir. Kazvini de bu bilgiye eserinde yer vermiştir. Herevî, **Kitab uz-Ziyarat,** Nşr.: J.Sourdel-Thomine, Şam, 1953, s.59; Kazvini, **Asar ul-Bilad**, Nşr.: Wustenfenld, Göttingen 1848, s.371.

[41] Grek (Yunan) idarecinin kızını ve hazinelerini Arap savaşçısından korumak için bu kuleyi inşa etmek zorunda kaldığı söylentilerin temelini oluşturur.

[42] F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98.

[43] Bu bilginin yanında, Battal Gazi'nin, Anadolu'da Bizanslılara karşı çeşitli Arap akınlarına yardımcı olmuş bir "Umayyad (Emevi)" olduğunun, genel bir kanı haline geldiği belirtilmektedir. M.Canard, "Al-Battal", **Encyclopedie de I'Islam**, Leiden, 1971, CII, s.1136,1137; M.Canard, "Un Personnage de Roman Arabo-Byzantine", **Extraits des Actes du II. Congres Nationale des Sciences Historique**; T.Alangu, "Bizans ve Türk Kahramanlık Eposlarının Çıkışı Üzerine", **Türk Dili**, No:20, Ankara, 1953, s.202-219.

H.Tolasa, (H.Tolasa "Battal Gazi Destanı Geleneğinin Türk Halkı Arasında Doğuşu, Gelişmesi Üzerine Düşünceler ve Bu Gelenekle İlgili Bibliyografik Bir Döküm", **Eskişehir, I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.103.) makalesinde; O'nun bir Arap kumandanı (ya da Araplar arasında yetişmiş, Araplaşmış bir İslam kumandanı) olduğunu, Türk sayılmasındaki etkenin Türk halkının hayal ve hatırasında sadece destanî-menkıbevî açıdan yaşayan bir şahsiyet olmasından ileri geldiğini belirtiyor. Kesin bir ifadeyle de O'nun soyca bir Türk olmadığının kesin olduğunu ifade ediyor.

Bunların yanında F.Ş.Yersel (F.Ş.Yersel, "Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Battal Gazi Efsanesi", **Halkevi**, S.34, Yıl: 3, Eskişehir,Halkevi Yay., Sakarya Basımevi, 29 Şubat 1936, s.371,372)'de makalesinde; Cafer Battal'ı bir Arap olarak göstermenin tam anlamıyla Arap ve Fars hayal gücünün bir eseri olduğunu, İbn Batuta'nın bile Battal Gazi'den bahsederken Araplarda ihmal götürmez bir alışkanlık haline gelen cedd ve baba adını kullanmamakta olup, ona [İbn-i Muhammed veya İbn-i Hüseyin Cafer] gibi adlar vermemekte, Battal'ın babasını yalnız Hüseyin ve kendisini de Cafer olarak zikretmekte olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca M.F.Köprülü (M.F.Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1976, s.198,199)'nün eserinde; O'nun menkıbevî bir Türk kahramanı olduğunu ve etrafında oluşan menkıbenin de önce Selçuklular devrinde yazıldığını beyan ederken, bu menkıbenin zamanında yaşamış bir Arap kumandanının hayatına dayandığı ve menkıbenin de önce Araplarda görülüp yazıya geçtiği hususunun ihmal edildiğini belirtiyor.

[44] P.N.Boratav, "Battal", **İA**, M.E.B. Yay., M.E. Basımevi, C. II, İstanbul, 1993, s.344.

Fikret Çelikkanat eserinde[45] Battal Gazi'nin Muhammed Mustafa'nın soyundan geldiğini belirtip, birçok müellif gibi, kaynak gösterdikleri ibn Asakir'den yanlış bir alıntı yapmıştır. İbn Asakir'den doğru bir alıntı yapan Hasan Köksal[46] eserinde; "İbn Asakir'e göre Emevilerin azatlı kölesi olup, Arap asıllı değildir." demektedir.Bunların yanında yine İ.A.Sarar[47]; bu konuda iki rivayetin olduğunu, birincisinin Emeviler zamanında VIII. yüzyılda yaşadığını, Malatya'da doğduğunu; ikinci rivayetin ise; (İbn Asakir'i mehaz alarak) Emevilerin azatlı bir kölesi olup, Arap aslından geldiği[48] ve Antakya'da doğduğu biçiminde olduğunu belirtmektedir.

Battal Gazi'nin nereli olduğu hakkında da değişik görüşler mevcuttur. Battal Gazi, kimi yerde Şam'lı, kimi yerde Antakyalı ya da Malatyalı, kimi yerde bir Türk[49], kimi yerde de bir Arap[50] olarak gösterilmektedir;

Zirkilî[51]'de Battal Gazi'nin Benî Ümeyye zamanında Şamlı bir emîr olduğu belirtilir.

İbnü'l-Esir[52]'de Battal Gazi'nin yaşadığı dönem olarak gösterilen, yukarıda belirttiğimiz VII. yüzyıl tarihlemesinden (Emevi Dönemi) farklı olarak birçok kaynakta ve araştırmada VIII. yüzyıl sonu ile IX. yüzyılda Abbasi döneminde, Halife Harunurreşid zamanında (786-809) Malatya civarında yaşadığı görüşü de sıkça kullanılmıştır.[53]

---

[45] F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1963, s.95,96.

[46] H.Köksal, **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı,** Ankara, 1984, s.37.

[47] İ.A.Sarar, "Edebiyatımızda Seyyid Battal Gazi", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.99.

[48] İ.A.Sarar'ın, İbn Asakir'in eserini görmediği anlaşılıyor. O'da diğer bazı araştırmacılar gibi aynı hatayı yaparak, yanlış alıntı veya çeviri hatasını aynen diğerlerinden alıp "Arap aslından geliyor" şeklinde bir yanlış yapıyor (a.g.e., aynı sayfa).

[49] A.A.Vasiliev; Battal Gazi'nin bir İslam Şampiyonu olduğunu vurgulayarak, O'nun ulusal bir Türk kahramanı olduğunu söylemektedir.(A.A.Vasiliev, **Hıstory of the Byzantine Empire**, Madıson, Wısconsın 1952, s.238). M.Önder, (M.Önder, **Şehirden Şehire, (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler,)** Yapı Kredi Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1972, s.190)'de Battal Gazi'nin Horasanlı bir Türk olduğunu belirtir. Bu görüşe V.C.Aşkun,(V.C.Aşkun, **Eskişehir ve Ululları**, Eskişehir, 1978, s.17)'da iştirak etmekte ve; "Bu görüş hiç de uzak bir ihtimal değildir. Çünkü Türklerle Emevilerin savaşları çoktur. Bu savaşlarda Emeviler eline esir düşmüş bir Horasanlı olduğu da söylenebilir" demektedir. Ayrıca: İ.A.Sarar, (İ.A.Sarar, "Edebiyatımızda Seyyit Battal Gazi", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.97)'da makalesinde; Battal Gazi'yi Anadolu topraklarının Müslüman-Türk olmasında yaşamı boyunca savaş vermiş, Türk-Müslüman mührünü Anadolu topraklarına vurmaya çalışmış bir karakter olarak tanımlamaktadır. Ayrıca T.Alangu, (T.Alangu, **Türkiye Folkloru El Kitabı**, İstanbul, 1983, s.14). Seyyid Gazi'nin Arap İmparatorluğundaki Türk kökenli insanlardan biri olabileceğini ileri sürmektedir.
Diğer ilginç bir anlatım da M.Şimşir-Y.Candemir (M.Şimşir-Y.Candemir, **Seyyid Battal Gazi**, Eskişehir, 1966, s.6)'in eserinde kaydedilir. Buradaki anlatıma göre O; aslen Türk olmakla beraber Arab-ı Müsta'rabe (Araplaşmış Türk; bu araştırma da dahil olmak üzere birçok araştırmada kelime "Arab-ı Müsta'rabe" veya "Müsareke" olarak yanlış bir biçimde zikredilmesine rağmen, doğrusu Müsta'rib'dir.Ayrıca Arab kelimesini de bu kelimeye ilave etmek gereksizdir.Müsta'rib kelimesinin anlamı sonradan Araplaşmış demektir.)'dir. Bununla birlikte burada Battal Gazi'nin soyu da Hz.Muhammed'e dayandırılır. Bu bilgiye ek olarak S.Arısoy (S.Arısoy, "Seyyit Battal Gazi ve Atı", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977**, **Bildiriler**, Eskişehir, s.23) makalesinde; "O çağda bir Arap kültürü ve Acem kültürü takınma modası vardı. Bir açıdan bunlar yanlış değerlendirme ile asalet ünvanı gibi telakki edilmekte idi. Seyyid Battal Gazi'nin bu nedenle aslen Türk olmakla beraber "Arabu Müstarekedir, yani Araplaşmış bir Türk olarak telakki edilebilir." demektedir. S.Arısoy, iddiasını doğrulayan bir kaynak vermemekle birlikte "Arab-ı Müsta'rib" tamlamasını da "Arabu Müstareke" şekliyle yanlış telaffuz etmektedir.

[50] F.W.Hasluck; Vasiliev'in tam aksine Battal Gazi'nin bir Arap kahramanı olduğunu kesin bir ifadeyle eserinde zikretmektedir (F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri**, **Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı, I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.64).

[51] Hayrüddinü'z-Zirkilî, **Kamus-u Teracim**, C.IV, Beyrut, 1992, s.74.

[52] İbnü'l-Esir, **El-Kamil fi't-Tarih**, C. V, Leyden, 1870, s.129,130.

[53] Ocak 1992, s. 204 ; Taberi (Taberi, **Tarih-i Taberi-i Kebîr Tercümesi**, C. I-III, Uhuvvet Matbaası, İstanbul, 1328, s.512) ve Evliya Çelebi (Evliya Çelebi, **Seyahatname**, (Giriş, Hatay, Suriye, Lübnan, Filistin), Haz.: İ.Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm Bak. Yay.. Ankara, 1982, s.18)'de gösterilen bu tarihlemenin doğru olmadığı ve O'nun bu şekilde Abbasiler

Ayrıca bazı kaynaklarda Battal Gazi'nin Malatyada doğmuş olduğu belirtilir.[54] Bunların yanında Battal Gazi'nin künyesi verilirken "Ebu Muhammed Cafer b.Hüseyn b.Rebi' b.Abbas Malatyavî ve Haşimî" olarak gösterilir[55]. Buradaki Malatyavî ismi Battal'ın Malatyalı olduğu iddiasını kuvvetlendirmesi açısından da önemlidir. Seyyid Battal Gazi Külliyesi son postnişini Şükrü Baba da eserinde[56], Evliya Çelebi[57]'yi mehaz alarak, Battal Gazi'nin Malatyalı olduğunu belirtip; "Asbozan bağları içindeki hanesinde tevellüd etti" demektedir. Ayrıca Georg Jacob[58]'da kesin bir ifadeyle, Battal'ın doğum yerinin Murat Nehri kıyısına yakın olan Malatya şehrinin olduğunu savunmaktadır. Yine bu bilgiye ek olarak Hammer[59]'de Battal Gazi'nin doğum yeri olarak Malatya (Mitilen)'yı vermekte ve burasının Danişmend hükümdarlarının payitahtı olduğunu da kaydetmektedir.

Şükrü Baba, Hammer'in Seyyid Battal Gazi'nin hicretden 121 sene sonra doğduğunu iddia ettiğini belirttikten başka elde bulunan kayıtlara göre Seyyid Ca'fer b. Hüseyn Gazi Malatya'da hicretin 121. senesinde Asbozan Bağlarında bir hanede doğduğu ve Abbasiler zamanında İstanbulun fethi için sevk edilen orduda ümeradan biri olduğu görüşünü paylaştığını belirtir[60].

Evliya Çelebi; Battal Gazi'nin, Harunurreşid tarafından elçilikle görevlendirildiğini, ayrıca Antakyanın kuşatılması ve fethinde rol aldığını ve Harunurreşid'in İstanbul kuşatmasına da katıldığı ve kuşatmadan sonra Üsküdar yakasında kaldığını ve Anadolu yakasında çeşitli muharebelerde bulunduğunu belirtmektedir[61]. Bu durum bize, Battal Gazi kimliğinin efsaneleşerek, yaşadığı dönemden sonraki yüzyıllarda ve olaylarda da gücünü koruduğunu göstermektedir.

Ahmed Rifat[62] ise Battal Gazi'nin Antakyalı bir Arap emîri olduğunu söyler ve Emevî döneminde Melik Hişam b. Abdullah zamanında (H.XI. yüzyıl) Anadolu'ya akınlar yaptığını belirtir. Yine Tarih-i Dımaşk[63]'da Battal Gazi'nin Antakya'da oturduğu ve Hakemoğlu

---

dönemine yerleştirilmesinin Battalnamelerdeki menkıbelerin etkisiyle olduğunu belirtmekte, bundan dolayı birçok kaynağın da gösterdiği gibi Battal Gazi'yi VIII. yüzyılda Emeviler döneminde yaşamış kabul etmenin çok daha mantıklı olacağını savunmaktadır.(Ocak, 1992, s.204)

M.Ziya (M.Ziya, **Bursa'dan Konya'ya Seyahat**, İstanbul, 1928, s.203)' da menakıbnamelerin etkisinde kalarak Battal Gazi'nin Abbasi Halifesi Harunurreşid zamanında bu havaliye gelerek 739 tarihinde Rumlarla yapılan bir savaşta şehid olduğunu kaydediyor.

[54] Bu kayıtların yanında menkıbevî bir bilgi olarak Malatyalı Emîr Hüseyin Gazi'nin oğlu olarak Malatyada dünyaya geldiği bilgileri de verilmektedir (M.Önder, **Şehirden Şehire "Efsaneler, Destanlar, Hikayeler**", Yapı Kredi Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1972, s.191; (Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s. 16)

[55] Battal Gazi için kullanılan Malatyavî künyesi için bkz. Mustafa Alî**, Mirkatü'l-Cihad**, Topkapı Sarayı, No: 364.vrk., s.10 b.

[56] Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s.22.

[57] Evliya Çelebi, **Seyahatname**, (Giriş, Hatay, Suriye, Lübnan, Filistin) Haz.: İ. Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm, Bak. Yay., Ankara, 1982, s71.

[58] G.Jacob, "Sejjid Gazi", **Zeitschrıft für Assyrıologıe und Verwvandte Gebıete (Herauspegeben Vonn Karl Bezold ın Heıdelberg),** Strassburg, 1912, s245.

[59] H.Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.I, İstanbul, 1983, s.224.

[60] Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s.1-28.

[61] Evliya Çelebi, **Seyahatname**, (Giriş, Hatay, Suriye, Lübnan, Filistin) Haz.: İ. Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm, Bak. Yay., Ankara, 1982, s.17-19; 1983: 70,71)

[62] A.Rifat, 1299-1300, s.116.

[63] Abdullah b. Mehmed- Abdurrahman b. İlgaz, **Muhtasar Tarih-i Dımaşk-İbn Asakir**, CXIV, Beyrut, 1988, s13.

Mervanoğlu Abdülmelik tarafından Şam ve Cezire ehlinin reisliğiyle görevlendirildiği bildirilir.

Samuel ben David Yemşel, seyahatnamesinde[64] "Müslümanlar, Battal'ın Rumeliyi fethettiğini ve aslen Osmancıklı olduğunu söylemektedirler." demektedir. Ayrıca Bernard Lewis de makalesinin dipnotunda[65] "Osmancık'ın büyük bir Bektaşi merkezi olduğu hatırlanmalıdır" şeklinde bir açıklamayla bu iddiayı temellendirmeye çalışmaktadır.

Hüseyin Hüsameddin, Battalnamelerde Hüseyn b.Cafer b.Münzar b.Ömer b.Ali b.Hüseyn b.Ali b.Ebi Talib şeklinde Hüseyin soyundan gösterildiğini belirtmekte, bu silsilenin asılsız ve inandırıcı olmadığını söyleyerek Benî Ümeyye devrinde Hz.Hüseyin evlatlarına imaret ve nüfuz verilmesinin düşünülemeyeceğini bildirmektedir[66].

Bunların yanında, Ahmet Yaşar Ocak[67] ve Abdülbaki Gölpınarlı[68] Saltuknamede, Battal Gâzi ile Sarı Saltuk arasında bir ilişki kurulduğunu kaydederek, Sarı Saltuk da tıpkı Melik Dânişmend Gâzi[69] gibi Hz.Ali soyundan ve Seyyid Battal Gâzi'nin torunlarından Seyyid Hasan'ın oğlu olarak gösterildiğini belirterek biranlamda bu ve benzeri neseb sahiplenmelerinin temelinde menkıbevî halk kültürünün büyük etkisini vurgulamaktadır.

Fuat Köprülü, menkıbelerde; Sayramlı Molla Musa'nın Aksu'da gömülü Battal Gâzi adıyla meşhur İmam Abdurrahman Alevi'nin Muhammed Hanefi'nin dördüncü torunu olduğunu kaydettiğini belirtir[70].

Pertev Naili Boratav, İslam Ansiklopedisinde, genel kanı olarak Battal Gâzi'nin Emevilerin VIII.yüzyılda Bizans'a karşı giriştikleri seferlerde ün kazanmış bir Arap komutanı olarak bilindiğini belirtmekte ve İbn Asakir'in Emevilerin azatlı bir kölesi olduğunu ve Arap aslından gelmediğini[71] belirttiğini de kaydetmektedir[72]. Bu görüş, İbnü'l-Esîr'de

---

[64] B.Lewis, « 1641-1642'de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi », Çe v.: F.Selçuk, **VD**, C. III, Ankara, 1956, s105.
[65] B.Lewis, « 1641-1642'de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi », Çev.: F.Selçuk, **VD**, C. III, Ankara, 1956, dpn.97.
[66] Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, 1329-1332, s. 210-212 ; Şükrü Baba, **Divan-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s.1-28.
[67] A.Y.Ocak, "Sarı Saltuk ve Saltukame", **TK**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., S. 195, Yıl: XVII, Ocak, 1979, s273.
[68] A.Gölpınarlı, **Yunus Emre ve Tasavvuf**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1961, s33.
[69] Danişmend Gazi'nin de kimliği menkıbelerle içiçe girmiştir. Danişmend Gazi'nin kimliğini Battal Gazi'nin kimliği gibi menkıbevi kimliğinden ayrı değerlendirmeye ihtiyaç vardır. E.Merçil, (E.Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yay., Ankara, 1991, s.253.) Emir Danişmend'in Bizanslılarla yapılan bir savaşta ölen meşhur İslam kahramanı Battal Gâzi'nin neslinden geldiği söylentilerini belirtmektedir. Ayrıca, Osmanlı Ansiklopedisi (**Osmanlı Ansiklopedisi**, C.I, Ağaç Yay., İstanbul 1993, s.11.)'nde, mehaz verilmemekle birlikte, Danişmend Gâzi'nin, ünlü İslam kahramanı Battal Gâzi'nin soyundan geldiğini belirten kaynaklar vardır denilmektedir.
[70] M.F.Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1976, s62-63.
[71] F.Çelikkanat, (F.Çelikkanat,**Eskişehir**, Eskişehir,1990, s.96.) İbn Asakir'e göre Battal Gâzi'nin Emevilerin azatlı bir kölesi olduğunu belirtip, yanlış bir kayıt olarak Arap aslından geldiğini söylemektedir. Halbuki İbn Asakir'deki kayıt bunun tam aksine Emevilerin azatlı kölesi olduğu ve Arap aslından gelmediği şeklindedir (İbn Asakir, **Tarih-i Dımaşk**, C.I, Beyrut, 1988, 140-141).
Diğer bir yanlışı da S.Arısoy (S.Arısoy, "Seyyit Battal Gazi ve Atı", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri**, **22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.33.) yapmaktadır. S.Arısoy eserinde; "Battal, İbnu Esekire göre Ermenilerin azadlı bir kölesidir. Türk soyundandır. Arap aslından sayılmaktadır." demektedir. İbnu Esekir olarak yazılmış olan müellif "İbn Asâkîr", Ermeniler olarak yazılmış olan soy bilgisi ise "Emeviler" olacaktır.
[72] P.N.Boratav, "Battal", **İA**, M.E.B. Yay., M.E. Basımevi, C. II, İstanbul, 1993, s.344.

temellenmektedir. İbnü'l-Esîr Battal Gâzi'nin aslen Arap olmayıp Emevilere intisab etmiş azatlı bir köle ailesinden geldiğini[73] kaydetmektedir[74].

Mehmet Önder, herhangibir kaynak göstermeden Battal Gâzi'nin Horasanlı bir Türk olduğunu kaydetmekte; "Söylentilere göre Battal Gâzi, Hz.Ali soyun dan, Malatyalı Emir Hüseyin Gâzi'nin oğludur" demektedir[75]. Buna karşılık Fikret Çelikkanat da Battal Gazi'nin Hz.Muhammed soyundan geldiğini belirtir.

Vehbi Cem Aşkun, eserinde[76] kaynak vermeden doğum yeri konusunda iki görüşün olduğunu belirtiyor. Bunlardan ilkinde O'nun Antalya veya Şamlı olduğu, ikinci görüşte (tarihsel kayıtlarda) ise O'nun Antakya'da doğduğunun belirtildiğini kaydediyor.

Menkıbevi eserlerde Seyyid Battal Gazi'nin bir de Nesebnamesi kaydedil mektedir. Bu Nesebname Seyyid Hüseyin Gazi'den, Seyyid Ali'den başlayarak Seyyid Battal Gazi'yi dokuzuncu göbekte Hz. Ali'ye ulaştırmaktadır[77].

Bu Nesebname'de Seyyid Battal Gazi Arap ırkından gösterilmektedir. Yukarıda zikrettiğimiz bilgilere ek olarak, Heinrich Leberecht Fleischer eserinde Seyyid Battal Gazi'nin soyu üzerinde durmakta ve bir soy dizini vermektedir. Buna göre de O'nun soyu, Hz.Muhammed ve Hz.Ali'ye kadar gitmektedir;[78]

---

[73]Bu görüşü A.Y.Ocak da desteklemektedir. Ayrıca ailesi ve soyu hakkındaki bilgilerin açık ve net olmadığını, menkıbelerdeki soy bilgisiyle diğer tarihi kayıtlardaki bilgilerin birbirini tutmadığını belirtmektedir (A.Y.Ocak, "Battal Gâzi" Mad. **İ.A.**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.V, İstanbul 1992, s.204.).

[74]İbnü'l-Esir, **El-Kamil fi't-Tarih**, C. V, Leyden, 1870, s.129.

[75]M.Önder, **Şehirden Şehire (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler)**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yay., İst., 1972, s.190-191.

[76]V.C.Aşkun, **Eskişehir ve Uluları**, Eskişehir, 1978, s.17.

[77] Bu Nesebname'nin mufassal örneğinin Mükrimin Halil Yinanç'da olduğunu M.Aslanbay bildirmektedir. Ayrıca II. Dünya Savaşı sırasında bu Nesebname'nin yandığı da ifadeler arasındadır. M.Aslanbay'ın Mükrimin Halil Yinanç'dan alarak neşrettiği Nesebname şöyledir; (Hâzâ Nesebname-i Sultan Seyyid Battal Gâzi Rahmetullahu Aleyh ve Hâzihî'n-Nesebü'ş-Şerifü'l-Haseb Seyyidü's-Sâdât ve Menba'u's- Sâdât Murtaza Âzam Müctebay-i Ekrem İftihar-el-e'âzım ve'l-eşraf Sülale-i Abd-u- Menaf sırrı-el-tâhâ ve Yâsin Nur-u- Hadik-ı- Resul-ü Rabbi'l-âlemin Seyyidü'l- Memleket-i Ved'din-i Câfer ve Hüvel-Battalü'l-Müştehir Seyyid Gâzi ibn-i Seyyid Hüseyin ibn-i Seyyid Ali ibn-i el-Seyyid Zeyd ve Hüve Künyet-ün Râbi' ibn-i Seyyid Ali el-Medenî-el-Ekber Şehit el-Gâr ibn-i Seyyid Zeyn-el-Envar ibn-i İmam Zeyn-el- Abidin ibn-i-el-İmam-el-Mazlum Ebu Abdullah-el-Hüseyin ibn-i Ali-el-Murtaza ibn-i Ebi Tâlib ibn-i Abd-ü Muttalip ibn-i Hâşim ibn-i Abd-u- Menaf ibn-i Kusey ibn-i Kilab ibn-i Kâ'b ibn-i el-Mevi ibn-i Gâlib ibn-i Malik ibn-i Nasr ibn-i Kenâne ibn-i Huzeyme ibn-i Müdrike ibn-i el-İlyas). (M.Aslanbay, **Seyyid Battal Gazi'nin Hayatı ve Bazı Menkıbeleri**, Eskişehir, 1953, s.44.)

[78]1-Hz.Ali (Hz.Muhammed'in amcasıoğlu, kızı Fatıma'nın kocası); 2- Hz. Hüseyin (Hz.Ali'nin küçük oğlu); 3- Ali Zeynel Abidin; 4- Seyyid Zeynel Enver; 5- Seyyid Ali El-Medenî; 6- Seyyid Zeyd; 7- Seyyid Ali; 8- Seyyid Hüseyin; 9- Seyyid El-Battal (Cafer b.Hüseyn) ; H.L.Fleischer (H.L.Fleischer, **Über den Türkischen Volksroman Sîret-i Sejjid Battal**, 1888, s.226-254)'in makalesini Battal İnandı, "Türk Halk Romanı Seyyid Battal Hakkında" (Battal İnandı, "Türk Halk Romanı Seyyid Battal Hakkında", **Milli Kültür**, S.35, Ağustos 1982, s.28-31; Aralık 1982, s.50-54) adıyla Almancadan Türkçeye çevirmiştir. Bu şecere H.Köksal (H.Köksal, **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı**, Ankara, 1984, s.46.)'da da verilmiş ve müellif bu şecerenin tarihsel verilere uymadığını belirtmiştir. H.Köksal (H.Köksal, a.g.e., aynı sayfa); " 740 tarihini ölüm tarihi olarak alırsak, yukarıdaki şecereye uymamaktadır. Çünkü Hz.Ali'nin hilafeti (656-661) yılları arasındadır. Hz.Ali'den itibaren dokuz kuşağa kadar olan akrabalığı düşünürsek, bu tarihin uyuşmazlığı ortaya çıkar." demektedir. Ayrıca destanda, Seyyid Battal'ın esir aldığı ve cezalandırmak üzere Halife Mu'tasım'a teslim ettiği sahte peygamber Babek, Mu'tasım'ın halefi Vasıkbillah zamanında ölmüştür. Tarihsel kaynaklar, Halife Mu'tasım I'in hilafetini (833-842), Vasıkbillah I'in hilafetini (842-847), Babek'in idam edilişini (837-838) olarak bildirdiğine göre, Seyyid Battal'ın IX. yüzyıl ortalarına kadar yaşadığı, yani Harunurreşid'in çağdaşı (hilafeti 786-809)olduğu olgusu ortaya çıkar." demektedir.

F.Ş.Yersel (F.Ş.Yersel, "Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Üzerinde Anıtlar, İzerler", **Halkevi**, S.33, Yıl: 3, 31, Eskişehir, Halkevi Yay., Sakarya Basımevi, İlkkanun 1935, s.314)'de makalesinde Texier'in görüşünü; "Malatya'da doğmuş ve Halife Harunurreşid zamanında Romalılara karşı 739'da yapılan bir muharebede şehid olmuştur" şeklinde kaydetmektedir.

F.Ş.Yersel (a.g.e, s.316,317),Evliya Çelebi'nin Battal'ı Rum seferleri hicreti nebeviyesinin 98-99 senelerine tesadüf eder kaydından hareketle, Battal'ın Harunurreşid'e çağdaş gösterilmesinin ve tarihin de 244 olarak verilmesinin yanlış olduğunu belirtmekte, Battal'ın Harunurreşid ile beraber bulunan diğer kumandan olmasının da mümkün olmayacağını; Harun'un babası zamanındaki Rum seferleri, İstanbul muhasaralarının H.162 ve 163 senelerine rastladığını kaydediyor.

Bunlara ek olarak Şükrü de Seyyid Battal Gazi'nin bir tarikat silsilesini vermiştir. [79]

Aslanbay[80], Mükrimin Halil Yinanç'ın "Halep'li Mehmet ibn-i Ali Azîmî eserinde H.113 senesi olaylarından bahsederken Battal'ın Mesleme'nin kölesi olduğuna işaret etmektedir" kaydını eserine almış, ayrıca Mansel tarafından Türkçeye çevrilen Bizans İmparatorluğu Tarihi adlı esere göre "Seyyid Battal Gazi Türklerin millî kahramanıdır." yargısını da belirterek, İ.A. Gövsa'ya göre; "Seyyid Battal Gazi Anadolu'nun bir halk kahramanı olup Türk olduğuna da şüphe yoktur." ibaresi ile de bu düşünceleri kuvvetlendirmiştir.

Yukarıdaki görüşü kuvvetlendirme adına Aslanbay[81] eserinde yine İ.A.Gövsa'yı mehaz göstererek bu dönemi ve Battal'ın bir Türk kahramanı olduğu tezini şöyle ispatlamaya çalışmaktadır; "Müslümanlık uğruna muharebelere girişmiş ve dini yaymak için kahramanlıklar yapmış olduğundan soyunun peygambere mensup, yani Haşimî, kendisinin de Seyyid olduğuna inanılmıştır. Bütün bu deliller nedeniyle onun Arap olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Halbuki Anadolu'nun bir halk kahramanı ve Türk olduğuna şüphe yoktur."

M.Aslanbay[82] yine aynı yazarın; "VIII. yüzyılın ilk yıllarında; İslâm alemi Emevilerin idaresi altında olup halifelik mevkiinde Hişam bulunuyordu. Şark Türkleri Araplarla mücadele ve muharebe durmunda idiler. Hazar Devleti orduları Emevi topraklarında galip bir durumda dolaşıyorlardı. Buna rağmen İslâmiyeti kabul eden birçok Türk'de Emevi bayrağını taşıyarak Hıristiyanlarla savaşıyordu. İşte Battal Gazi'de bu muharebelerde şöhret kazanmış bir Türk kahramanıdır" dediğini belirtir.

Battal Gazi'nin yaşadığı dönemi ve yaşamı hakkındaki bilgileri, genellikle onun bulunduğu Rum seferlerine ve savaşlarına ait verilen haberlerden öğrenmekteyiz.

Ayrıca, Seyyid Battal'ın Malatya Emîri Ömer (Amr)'in çağdaşı olamayacağı konusunda önemli bilgiler veren H.Grégoire (H.Grégoire, "Comment Sayyıd Battal, Martyr Musulman Du VIII Siecle, Est-il Devenu, Dans la Légende, le Contemporain D'Amer (.....-863)", **Byzantion** XI, Brüksel 1937, C.II, s.571-575) makalesinde 740 yılında Akroinos'da şehid olan İslam kahramanı Battal'ın Meliten adı verilen IX. yüzyıl Arap destanına sokulduğunu ve Malatya emîri Ömer'in çağdaşı ve emrinde çalışan birisi olarak gösterilmesinin yanlış olduğunu belirtir. Bu yanlışlığın Teophane tarafından yapıldığını belirterek, O'nun eserinde; Akroinos'da sonuçlanan sefer anlatılırken Gamer (Gamr) adı verilen bir Arap şefinin kumanda ettiği orduda yardımcı bir güç olarak Al-Battal'ın yer aldığı görülür.Bu diğer Battal ile karıştırılmıştır.Grégoire; (Gamer) kelimesinin oldukça az kullanılan (Ghamri) kelimelerinin karışmasından ileri geldiğini belirtir.Ayrıca Aynı şahıs başka bir bölümde (Amer) olarak yazılmıştır. (Teophanes, **Cf. Les Travaux de E. W. Broks, The Source of Teophanes, and the Syriac Chronicles**, Dans Byzantinische Zeitschrift, t. XV,1906, s.405.).
Gamer'in Yezid'in oğlu olduğu ve 743 yılında Velid II'nin emrinde Müslüman ordularına komuta eden kişi olduğu da bu konuda verilen bilgiler arasındadır (Teophanes, a.g.e., s.578-587.).
Grégoire bu konuda şöyle bir sonuç çıkartmaktadır; Seyyid Battal Gazi'nin VIII. yüzyıldan IX. yüzyıla aktarılması ve 865 yılında ölen Amr emrine veya Omar de Melitene'nin destanına bağlanmasının sebebi şudur; "Akroinos cengaveri Battal, Amer adıyla da zikredilen, Teophanes'in bir pasajında da geçen Ghamr isimli başka bir kumandana ortak edilmiştir. Şu halde isteyerek veya istemeyerek yapılan bir karıştırma ile efsanevî Battal'ı Emîr Amr'ın bir dostu yapmak çok kolaydır." (H.Grégoire, "Comment Sayyıd Battal, Martyr Musulman Du VIII Siecle, Est-il Devenu, Dans la Légende, le Contemporain D'Amer (.....-863)", **Byzantion** XI, Brüksel 1937, C.II, s.571-575).

[79] "Sultan Seyyid Battal Gazi Ahzü'l-beya min Ebu Seyyid Süheyl min yed Seyyid Ahmed Dibazi min yed Seyyid Ebu'l-Kasım min yed Seyyid Ebu Ca'ferü'l-Karmi min yed Ebu'l-Aziz Seyyid Hasan Kaşani min yed Ebu Seyyid Mehmedü's-Sadıkü'l-Harat min yed Ebu Abdullah Seyyid Hasanü'l-Harat min yed Ebu Nasır Seyyid Abdullahü'd-Dameni min yed Ebu Ali Seyyid İsmail Medeni min yed Ebiye İmam Caferü's-Sadık min yed İmam Mehmedü'l-Bakır min yed İmam Zeynelabidin min yed İmam Hüseyin min yed İmam Hasan min yed Sultanü'l-Enbiyah Aleyh-i Efdalü't-Tahıyye ve't-teslim."(Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-ı İstiklal Matbaası, İstanbul, 1334, 1-28).

[80] M.Aslanbay, **Seyyit Battal Gazi Hayatı ve Bazı Menkıbeleri**,, Eskişehir, 1953, s.43,44.

[81] M.Aslanbay, **Seyyit Battal Gazi Hayatı ve Bazı Menkıbeleri**, Eskişehir, 1953, s.45.

[82] M.Aslanbay, a.g.e., s.45.

Taberî ve diğer birçok kaynağın da gösterdiği gibi Battal Gazi'yi VIII. yüzyılda Emevîler devrinde yaşamış kabul etmek gerçeğe daha yakın görünmektedir[83].

Bu durumda Battal Gazi'nin bilhassa 717-740 yılları dolaylarında, Emevîler'in Bizans'a karşı yürüttükleri mücadelelerde rol aldığını ve hem Müslüman hem de Hıristiyan kaynaklara yansıyan efsanevî şöhretini bu sırada kazandığını kabul etmek doğru olacaktır. Belirtilen kaynaklar Battal Gazi'nin Bizanslılarla Anadolu'da yaptığı mücadeleleri ayrıntılı olarak zikrederler.

Bunlardan en önemlisi ve bütün menkıbelere de kaynaklık edeni H.109 yılındaki savaşlardır.[84] Ayrıca Amasya[85], Tokat, Antakya ve Maraş ile ilgili bilgilerde yaşamı

---

[83] Hayrüddinü'z-Zirkilî (Hayrüddinü'z-Zirkilî, **Kamus-u Teracim**, C.IV, Beyrut, 1992, s.74)'de Ölüm tarihi olarak 740 senesi verildikten sonra, Battal'ın Benî Ümeyye zamanında yaşamış, Şamlıların savaş emirlerinden cesur bir kumandan olduğu belirtilmektedir. Ayrıca; " Mervanoğlu Abdülmelikoğlu Mesleme'nin akıncılarının savaşlarda başında Battal Gazi vardı. Meslemeye babası Abdülmelik şöyle demişti; Akıncılarının başına Battal'ı görevlendir ve ona emret. Geceleri güvenlik için asker görevlendirsin, çünkü O cesur ve atılgan bir emîrdir" Böylece Mesleme, 10 bin Müslümanın başına Battal'ı görevlendirdi. Tagriberdi'nin oğlu dedi ki; "Battal bir sürü savaş gördü. Rumları zillet ve korku içinde bıraktı" kayıtları da bulunmaktadır. Bu kayıtlar Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz (Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz, **Tarih-i Dımaşk**, C.I, Beyrut, 1988, s.137-141)'da da aynıdır.Ayrıca bu eserde (s.140), dolayısıyla İbn Asakirde de bulunan bir kayıttan Battal'ın öldüğü yıl hacca gittiği de ifadeler arasındadır.Zirkilî'nin İbn Asakir'i mehaz aldığı görülmektedir.
Bunların yanında M.F.Köprülü (M.F.Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1976, s.232), Battal Gazi'nin menkıbevî bir Türk kahramanı olduğunu tesbitten sonra, menkıbeye göre; Ebu Muhammed Ca'fer b.Sultan Hüseyin b. Rebi' b. 'Abbas El-Haşimi isminde olup, Malatya'da doğduğunu ve bundan 900 sene önce yaşadığını belirterek, Taberi'nin H.122 (M.739-40)'de şehid olan Abdullah El-Battal adlı tarihi bir şahsiyetten bahsettiğini, Cennabî ve Hezarfen'in bu iki rivayeti, yani tarihle menkıbeyi birbirine karıştırdıklarını ifade ediyor. Katip Çelebi, Evliya Çelebi ve Halil Edhem Bey'in de aynı hataya düştüklerini belirtiyor.
M.F.Köprülü (M.F.Köprülü, **Türk Edebiyat Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul, 1980, s.255) eserinde yukarıdaki bilgilere ek olarak, diğer Battal için; Abbasilerden Mu'tasım ve Vâsık Billah dönemlerinde (832-847) yaşadığı konusunda da bilgi vermektedir.
H.Tolasa, (H.Tolasa, "Battal Gazi Destanı Geleneğinin Türk Halkı Arasında Doğuşu, Gelişmesi Üzerine Düşünceler ve Bu Gelenekle İlgili Bibliyografik Bir Döküm", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel_Semineri, 22-24 Eylül 1977**, **Bildiriler,** Eskişehir, s.103, 104) makalesinde; Battal Gazi'nin Emeviler devrinde VII. yüzyıl sonları ile VIII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığının bilindiğini, Emevilerin VIII. yüzyılın ilk yarısında Bizansla olan savaşlarına ve İstanbul kuşatmalarına katıldığını kesin bir dille ifade ediyor (mehaz olarak P.N.Boratav'ı vermekte olup Boratavdaki kayıtlar kesin yargıları içermemekle birlikte, Boratav bunların menkıbevî birer sonuç olduğunu da ifade etmektedir).Ayrıca diğer bir kesin ama dayanaktan yoksun iddiası da Abdullah el-Battal'ın bu gerçek kişiliğinin Arap halkına mâlolduğunu, Emevi ve Abbasi devrinin Bizans sınırı boylarında yaşayan Kilaboğulları ve Süleymanoğulları (Battal'ın Süleymanoğullarına ait olduğu da ifadeler arasındadır.) adlı iki Arap kabilesi arasında mevcut kabile rekabetinin de yardımıyla O'nun Arap-Bizans savaşlarındaki kahramanlıkları etrafında çeşitli hikaye ve rivayetlerin doğduğunu belirtiyor. Bizce; Kilaboğulları ve Süleymanoğulları gibi bir soy yaratma çabası tamamen menkıbevî bir yaklaşımın sonucudur. Çünkü bu iki kabile adı da Zatülhimme vb. gibi halk romanlarının ve destanlarının verdikleri soy dizinleri arasındadır.
Diğer ilginç bir iddia da S.Arısoy (S.Arısoy, "Seyyid Battal Gazi ve Atı", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.33)'da görülmektedir. S.Arısoy, hiçbir bilimsel kanıt göstermeksizin "Battal'ın 674-680 yılları arasında doğduğunu gösteren birçok kayıt vardır" demekle birlikte bu kayıtları vermemektedir.Bu bizce tamamen menkıbevî bilgilerin bazı günümüz araştırmacılarının menkıbe ile gerçek tarihî vesikaları birbirine karıştırmalarından doğmuştur.

[84] Yakubi (Yakubi, **Tarih-i Yakubi**, 1995, s.328,329)'deki kayıtta; "109 senesinde Muaviye İbn Hişam ve Battal savaşın başındaydılar. Hanceri'yi fethettiler. Leon'un kapısını aldılar. Hakanla da karşılaştılar. 111 senesinde Türkler Azerbaycan'a yürüdü ve onlarla Haris ibn Amru Etta'î karşılaştı ve onları yendi. 112 senesinde Türkler Erdebil topraklarındaydılar. Cerrah ibn Abdullah El-Hakemî Türklere saldırdı ve hakanlarını öldürdü. Muaviye ibn Hişam da Rumlarla savaştı ama ülkelerine giremedi. 114 senesinde Muaviye ibn Hişam ve Mesleme ibn Abdülmelik 115 senesinde ise Hişamoğulları Muaviye,Süleyman, başta da Abdullah El-Battal Konstantin'i yakaladı, esir etti ve Rumları yendi. " denilmektedir.

[85] Bu konuda H.Hüsameddin (H.Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, C.II, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1329-1332, s.210-212; Şükrü Baba, **Divan-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s.1-28) eserinde bu muharebeleri şöyle anlatmaktadır; " Emîr Mesleme 92'de (Mesihiye-Amasya)'nın garbında vakı' Karaman Dağı'ndan Amasya'ya inmek için icra eylediği şiddetli hücuma mukabil Anadolu valisi Leon ve Amasya Patriki Agriton'da şiddetli müdafaa iderek tarafeyn-i askerî-i rahnedâr ve Emîr Mesleme 12 kadar ümeray-ı İslam ile mecruh ve hayli mücahidân-ı İslam şehid olmakla Kaldiklan ve Çorum sahralarına ric'at etmişlerdir.Çorum şehrinde medfun oldukları itikad idilen sahib ve gaziler bu muharebede mecruhen avdetle orada irtihal-i dârü'n-na'im iden guzât-ı kirâmdan olmaları şu vak'a-i tarihiyeden istidlal olunmaktadır. Bunun üzerine Emîr Mesleme Şamdan ve Agriton dahi İstanbuldan istimdad idüb Şamdan Mehmed

bakımından son derece önemlidir.Bu kayıtlarda yaşamı ve savaşları destansı bir anlatımla işlenmektedir.

Taberî'deki kayıtta; H.113 yılında Anadolu seferlerinin içinde bulunmuş[86] ve Maraş'ı almış[87], H.114'de İstanbul'a sefer düzenlemiş olarak görülmek tedir[88].

Battal Gazi'nin muharebelerini anlatan söz konusu kaynakların zikrettikleri bölge, şehir ve kasaba isimlerine bakıldığında onun başta Malatya, Antakya, Amasya, Kayseri, Afyon ve Eskişehir yöresi olmak üzere, el-Cezîre (Güneydoğu Anadolu dahil) ve Suriye bölgelerinde faaliyet gösterdiği görülür. Hiç şüphesiz bu coğrafya gerçek muharebelerin olduğu coğrafyanın aynı olmalıdır[89]. Battalnâme başta olmak üzere birçok Türk kaynağı[90] ise onu daha çok Malatya ve Antakya yöresinde savaşmış gösterirler ki bu; Abbâsîler dönemi Bizans mücadelelerinin menkıbeleşmiş şekillerinin Battal Gazi'nin kişiliği etrafında toplanmasından kaynaklanmış gibi görünmektedir. Osmanlı kaynakları da bu bilgileri tarihsel olaylar olarak kabul etmektedir.

Menkıbevî bilgilerle karışmasına rağmen tarihî kaynaklar Battal Gazi'nin öldüğü zamanı ve yeri tesbit ediyorlar.[91] Ölüm tarihi üzerinde kaynaklar her ne kadar birleşmiş değillerse de

---

b.Mervan b.El-Hükm idaresinde 80 bin mevcudlu bir kuvve-i imdadiye vurud iderek mücahidan-ı İslam tezyid-i kuvvet itmekle tecdid-i savlet itmeğe başladılar.Emîr Mesleme 93'de ikinci defa Amasya'ya aynı mevkiden hücum ve Agriton ile Leon dahi aldıkları kuvve-i imdadiye ile mukabele iderek tarafeyn arasında muharebe-i şedîde oldu, fakat mücahidan-ı İslam serdarı Emîr Mesleme ve ba'dehu sıra ile ümeradan Mehmed b.Mervan, Mehmed b.Abdülaziz b.Mervan, Mehmed b.El-Ehnaf, Abdurrahman b.Sa'sa'a, Abdullah b.Sa'id ve bunları müteakib Ebu'l-Hüseyn Abdullah El-Antâkî yani Battal Gazi hücum iderek cümlesi de mecruhen avdet ittiler.Ba'dehu ümeradan Abdullah b.Cerir El-Beclî, Battal Gazi'nin mecruhen avdetini müteakip yaralı olduğu halde bir daha hücum idüb pekçok Müselmin şehid ve kendisi de mecruh olmakla İslam ordusu içinde hayret ziyadeleşti. Herkesde dönmek fikri kuvvet bulmaya başladı. Bu hali müşahede iden Eminü'l-ganayim (Recai b.Huyut) gayet ateşli bir nutuk irad ve mücahidan-ı İslamı teşci' itmesi üzerine ümeradan (Sahan b.Yezîd El-Selmî) mecruh iken dayanamayub şiddetli bir hücum daha icra idilse de pek çok Müselmin ile beraber şehid olduğuna binaen Eminü'l-ganayim Recai b.Huyut, idare-i askeriyeyi deruhde idüb Rumlar üzerine arslan gibi bir savlet itmiş, Karaman Dağı'ndan aşağı inüb Rumların kalbgahına kadar girmiştir. Emîr Recai'nin etrafını Rumların ihata itmeleri, müşarünileyhin şehid olduğunu zannettirmekle mücahidan-ı İslam ric'at ve inhizam göstermiş iken ümeradan Mehmed b.Abdülaziz ve müteakiben İslam serdarı Emîr Mesleme ve Battal Gazi yaralı oldukları halde gazanferane birer hücum ile ric'at itmiş olan mücahidanı iade idebilmişlerdir. Emîr Meslemenin bir taraftan ateşli nutuklar iradıyla mücahidleri teşci' ve diğer taraftan yalnız zafer niday-ı şeci'ânesiyle kükremiş arslan gibi mükerreren hücum itmesi, asakir-i İslamın kuvvet-i kalbiyelerini tezyîd, hamle-i fedakaranelerini teşdid itmekle Rumlar fena halde bozulmuş, Battal Gazi'de münhezm olan Rum ordusunun içerisine girüb at üzerinde kumanda iden Patrik Agriton üzerine bir kılıç hamlesiyle atından düşürmüş, başını kesüb İslam ordusunun içerisine atmışdır. Mücahidan-ı İslam Agriton'un kesik başını gördüklerini müteakib (Allahuekber) nidasıyla bütün Mesihiye-Amasya'nın cibal-i şâhikasını inleterek birden hücum ve Rumları tarumar ve muzafferen Harşine Vadisi'ne duhul itmekle kal'ası halkı istiman itdiler."

[86] Taberi (Taberi, **Tarih-i Taberi**, Beyrut, 1987, s.612)'deki kayıtta H.113 yılında Battal Gazi'nin savaşları esnasında savaş arkadaşı Buht oğlu Abdülvahhab'ın da bu savaşta ve bu tarihte öldüğü kaydı bulunmaktadır.

[87] (Taberi, **Tarih-i Taberi**, Beyrut, 1987, s.612,613,614)

[88] Bu konuda Katip Çelebi (Katip Çelebi, **Cihannüma**, Müteferrika Baskısı, 1729, s.642)'deki kayıt şöyledir; "Naklolunur ki, Mesleme b. Abdülmelik İstanbul'u muhasara eyledikde, Battal Gazi askerde bile idi. Mesleme fethedemeyip döner oldukda, İstanbul'u görmedikçe gitmem deyu yemin etmişti. Şehrin bir kapısını açıp ancak Mesleme'yi şehre aldılar ve çâk Ayasofya'ya kadar gelip, at ile içine giripbadehu kalkıp Şam'a gitti. Ol esnada kapuda Battal Gazi mızrağına dayanup at üzerinde durdu ki, Mesleme'yi yalnız avlayup küffar bir zarar eriştirmeyeler."

[89] A.Y.Ocak, "Battal Gazi", **TDİA**, C.V, İstanbul,1992, s. 204.

[90] Bu kaynaklar menkıbevî bilgilerle iç içe girmiş olup, ayrıca Battal Gazinin de bir Anadolu Müslüman Türk savaşçısı olduğundan hareketle kaleme alınmışlardır. Bu tarz yaklaşımı Evliya Çelebi (Evliya Çelebi, **Seyahatname**, 1982-1983, s.18,71) ve Mustafa Alî, (Mustafa Alî, **Mirkatü'l-Cihad**, Topkapı Sarayı, No: 364.vrk., s.10 b)'de de görmek mümkündür.

[91] Battal Gazi'nin yaşamı ve ölümü menkıbevî bilgilerle o denli iç içe girmiştir ki, bunun en güzel örneğini günümüz araştırmacılarından F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s.97)'da görmek mümkündür. Müellif kendisini menkıbelerle o denli iç içe sokarak, ölüm tarihi bile şüpheli olan Battal Gazi için bir de doğum tarihi vermektedir. 740 tarihini ölüm tarihi olarak tesbitten başka "M.674-680 yıllarında Malatya'da doğmuştur" demektedir.

Yine rivayet ve menkıbeler içindeki bilgilerden derlediği ölüm yeri ve olayı hakkındaki görüşlerini de şöyle özetliyor; " 740 yılında bugünkü Üç Tepeler yöresinde, eski adıyla Akroyon kenti yakınlarında eski Nakolyo Kralının kızı tarafından atılan ve

olaylar ve bölgelerin tarihî yapıları bilindiğinden en azından 10 yıllık bir dönem içinde ölüm tarihine ulaşabiliyoruz. Ölümü ile ilgili rivayetlerin[92] en gerçeğe yakını; Battal Gazi'nin, bugün Eskişehir'in Güneybatısında yer alan Seyitgazi kasabasının bulunduğu antik Akroinon mevkiindeki bir muharebe sırasında şehid olduğudur[93].

Birçok kaynak, onun ölüm tarihini 113 (731), 122 (740) ve 123 (741) olarak zikretmektedir[94]. Buna göre Battal Gazi'nin M.730'lu veya 740'lı yıllarda Akroinon mevkiinde şehid düştüğü kabul edilebilir.

---

kendisine gelen sapan taşı ile şehit edilmiştir." Yukarıdaki bütün görüşler menkıbevi görüşler olmasının yanında yer adları da hatalıdır. F.Çelikkanat'ın "Üç Tepeler" adı ile andığı yer, hemen hemen bütün kaynaklarda Üçler Tepesi olarak geçmekte, ayrıca burası "Yöre" değil bir mevkidir. Bununla birlikte "Akroyon Kenti" diye bir kent tarihte hiç olmamıştır. Kasdedilen yer herhalde "Akroinon Bölgesi" veya "Akroinon Mevkii" olacaktır.

[92] İbn Asakir (Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz (Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz, **Tarih-i Dımaşk**, C.I, Beyrut, 1988, s.140,141)'in ölüm olayı hakkındaki rivayeti şöyledir; " Rahmetli Battal öldüğü yıl hacca gitmişti. Kendisine açılan savaşlardan dolayı hacca daha önceden gelemediğini bildirdi. Yüce Allah'tan hac ve şehitlik mertebesini dilemiş, Allah'ta hacılığı kendisine nasip etmiştir. Yine hac sırasında Allah'tan şehit olmasını diliyordu. Nitekim hac mevsimi bitip evine döndüğünde, o yıl içerisinde çıkan savaşa gitti ve şehit oldu. Bu savaşta Rum askerlerinin komutanı Leon yüz bin kişilik kuvvetle yola çıkmıştı. Battal, Şubeyb oğlu Malik'e, Hişam oğlu Süleyman gelene kadar bazı Rum şehirlerinin alınıp orada korunmasını emretmişti. Şubeyb oğlu Malik bu emre itaat etmedi. Bu durumda Leon ile karşılaştık. Malik ve arkasından giden cemaatı öldürüldüler. Geriye kalanlar Battal'ın etrafında toplandılar ve O'nun ismini zikretmeye başladılar. Bunu duyan Rum atlıları Battal'a saldırmaya başladılar. Tâ ki mızraklarıyla atından düşürene kadar. Savaş ertesi gün güneş doğana kadar sürmüştü.Rum komutanı atından indi ve mağara hazırlattı. Rahip ve piskoposlarını istedi. Rahip ve piskoposlar hemen gelmişlerdi. Leon, rahip ve piskoposlar Müslümanları yendikleri için çok sevinçliydiler. Leon ellerini havaya kaldırdı ve geriye kalanların azlığını görüp 'Ey genç ! de ki, kılınçlar kalksın ve geriye kalan kavim Tanrı'ya bırakılsın. Bizler de kampımıza, ülkemize dönelim ve onları koruyalım.' Böylece Leon geriye kalan ordusuyla kampına döndü. Battal emrederek: 'Ey insanlar, Sinade'ye yürüyün, içeriye girin ve onunla korunun' dedi. Ayrıca önde ve arkada adam bulunmasını, ayakta durabilenlerin haricinde yaralı veya zayıf hiç kimse bırakılmamasını emretti. Öndekilere de şöyle söylemesini emretti: 'Ey insanlar, Battal'a yetişin, kendisi öndedir, size yolu gösteriyor, Sinade'de evinizi hazırlıyor.' Bunu duyan destekçiler yürüdüler ve sabah olmadan Sinade'ye girdiler. Ama bu arada Battal'ın da yokluğunu farketmemişlerdi. Amaçları Sinade'yi almak ve korumaktı. Amaçları doğrultusunda Sinade alındı ve savunması güçlendirildi. Bu arada Leon, ordusuyla Sinade'ye, savaş alanına geldiğinde Battal ve O'nun yanında kalanlar hariç Sinadeye varmışlardı. Ama Leon Battal'ı istiyordu. Bir süre sonra Battal, Leon'un önüne getirildi. Leon: 'Ebu Yahya, ne düşünüyorsun şimdi ? dedi.Battal: 'Düşündüğüm yok. Kahramanlar öldürdüğü gibi ölebilir de' diyerek cevap verdi. Leon doktorları çağırarak Battal'ın yaralarına bakmaları için emir verdi. Fakat Battal, ağır yaralıydı. Leon, Battal'a son isteğini sordu. Battal:'Bir isteğim var. Benimle dayananlar ve elinizdeki Müslüman esirlere kefenimi yapmaya, bana namaz kılmaya ve beni gömmek için müsaade ediniz. Benimle dayananları serbest bırakınız' dedi. "

[93] Bu bilgiyi F.W.Hasluck (F.W.Hasluck, "Graves of the Arabs ın Asia Minor", **Bulletin of the British School at Athens**, C.XIX, 1912-1913, s.187); M.Canard (M. Canard "Al Battal", **Encyclopedie de I'İslam**, Leiden, 1971, C.II, s.1136); P.N.Boratav (P.N.Boratav "Battal", **İ.A.**, C.II, İstanbul, 1993, s.344)'da doğrulamakta ve katıldığı son akının 740 yılında olduğunu belirterek Afyonkarahisar yakınlarındaki (Akroenos) mevkiinde yaşamını yitirdiğini kaydetmektedirler. Ancak F.W.Hasluck (F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98); Topoğrafik zorluklar bertaraf edilmiş olsa bile mezarın Akroenos muharebesi ile Alâüddin'in saltanatı arasındaki tarihinde meydana gelen aralığı kapatmanın mümkün olmadığını da belirtiyor. Bunların tam aksine K.Wulzinger'in belirttiğine göre; bilinmeyen sebeplerle Seyyid Battal Gazi'nin aynı adı taşıyan bölgede gömülü olmadığı gibi şehit düşmediği görüşünü savunan A. D. Mordtmann Nakoleia, bugünkü Seyitgazi'nin eski isminin Akroenus olduğu açıklamasına uymaktadır. Fakat Akroneus çürütülmez bir suretle o zamandan bu yana Afyonkarahisar'la özdeşleştirilmektedir.(K.Wulzinger, **Dreı Bektaschı - Klöster Phrigiens**, Berlin, 1913, s.7).
Theopanes'in yazdığı gibiBattal Akroenos'ta bir savaşta ölmüş olsa da; buna rağmen Seyitgazi' ye ortalama 100 km. uzaklıkta gömülmüş olabilir. Arta kalan da yukarıdakilerin tahminler içinde yapılması ve mezarın, insanların saygısının ilhamıyla yakınlık gösterilerek yapılmış olması gerekir. Mezar monumentinin kurucusu olarak Türk coğrafyacıları tarafından yukarıdaki anlatımla özdeşleşen, Konya'da, Sultan Alaeddin'in annesi belirtilmektedir.(K.Wulzinger, **Dreı Bektaschı - Klöster Phrigiens**, Berlin, 1913, s.7).

[94] Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz (Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz, **Tarih-i Dımaşk**, C.I, Beyrut, 1988, s.141)'da İbn Asakir'in tesbitleri ilginçtir; " El-Musenne oğlu Muammer Ebu Ubeyde şöyle zikretti; Rumlar Battal'ı 112'de öldürmüşlerdir. Ebu Hassan El-Ziyâdî de şöyle zikretti; Battal 113'de ölmüştür. Halife de şöyle demiştir; Rum topraklarında 121'de öldürülmüştür. Allah Rahmet Eylesin."
Teophanes (Teophanes, Cf. Les Travaux de E.W Broks, The Sources of Teophanes and the Syciac Chronicles, **Dans Byzantinische Zeitschrift**, t.XV, 1906, s.578-587)'de Taberi ve İbn Kesir'e katılarak ölümü tarihini 740 olarak vermektedir.

Hasluck[95] eserinde Battal Gazi'nin Arap ve Bizans savaşlarında VIII. yüzyılın Arap seferlerine iştirak etmiş ve Miladi 740'da[96] Akroenos[97] (Afyonkarahisar)'da bugün isimini taşıyan tekkenin bir kaç mil güneyinde şehit düştüğünü söylemektedir.

J.Wellhausen[98]'da Battal'ın 121/739 veya 122/740 yılları arasında, "Akroinos"[99] yakınlarında, ağır kış şartları içinde yapılan savaşlar sırasında şehid olduğunu belirtmektedir.[100]

İrfan Ünver Nasrattınoğlu[101] eserinde, Battal hakkında ansiklopedik bilgilerde; O'nun Bizans seferlerinde ün kazanmış bir Arap komutanı olduğunu belirttikten sonra, 717-740 yılları arasında Emevi orduları ile Bizans seferlerine katıldığını ve 740 yılında Afyonkarahisar yakınındaki Akroinon mevkiinde yapılan savaşta şehid olduğunu yazmakla yetinildiğini belirtmektedir[102].

İslam, Hırıstiyan, Türk, Arap, Bizans vb. destani roman ve kahramanların çizdiği kültürel çevre ve karakter birbirine sonderece benzeyen ögeler taşır. Farklı gibi duran, değişik etnik ve kültür çevresinin ürünü gibi görünen bu kaynaklarda sadece isimler ve yer adlarının değiştiği gözlenir. Özde anlatılan kahraman ve onun etrafında dönen olaylar hemen hemen hep aynı olmuştur.Kültürel açıdan aynı coğrafyalarda yaşamanın, birbirini etkileyen kültür alışverişlerinin olmasının yanında tarihi açıdan da buna benzer bir görüntü çıkar ortaya.

Hırıstiyan ve Müslüman unsurlar karşılıklı iki düşman sıfatı ile Türk-Bizans sınırları üzerinde yaşadıkları halde bile aralarında asla derin bir düşmanlık olmamıştır. Bizans

---

[95] F.W.Hasluck, **Bektaşilik Tedkikleri, Anadolu'nun Dînî Tarih ve Etnografyasına Dair**, Tetkikat Merkezi Neşriyatı I, Çev.: R.Hulusi, İstanbul, 1928, s.90-98)

[96]P.N.Boratav (P.N.Boratav, "Battal" Mad., **İ.A.**, MEB Yay., M.E.Basımevi, C.II, İstanbul, 1993, s.344, 345)'da "740" tarihine katılmakta ve; "Herhalde bu Arap kumandanı Abd Allah Al-Battal, Emevi ordularının (717-740) yılları arasında Rum seferlerinde bulunmuş ve 122 (740)'de, bugünkü Afyonkarahisar yakınlarında bulunan eski Akroinon mevkiinde meydana gelen büyük muharebede öldürülmüştür"demektedir.
Ayrıca O.Turan (O.Turan, **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul, 1971, s.130)' da eserinde; Battal Gazi'nin Emevî halifesi Hişam zamanında M.740 yılında şehid olduğunu kaydetmektedir.

[97] H.Köksal (H.Köksal, **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı,** Ankara, 1984, s.38) eserinde; "Battal Gazi 740 yılında Afyonkarahisar yakınlarındaki Akroinon (Bugünkü Seyitgazi ilçesi) denilen yerde yapılan savaşta şehit düşmüştür" demektedir. H.Köksal'daki yanlış bilgi; Akronion bölgesinin bugünkü Seyitgazi ilçesini oluşturduğunu göstermesidir. Akronion, bugünkü Seyitgazi ilçesi değil, Afyonkarahisar ile Seyitgazi arasında kalan bir bölgede yeralmaktadır. Bugünkü bilimsel araştırmalar bile tam olarak Akronion'un nereleri kapsadığını daha kanıtlayamamıştır.

[98] J. Welhausen, **Arap Devleti ve Sukûtu**, Çev: F. Işıltan, A.Ü. İlahiyat Fak. Yay., Ankara, 1963, s.161

[99] M.Önder (M.Önder, **Şehirden Şehire, (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler)**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1972, s.190)'de 740 tarihini vermekle birlikte hemen hemen bütün kaynaklarda görülen yer isimlerinin birbirine uymama geleneğine uyarak, Battal Gazi'nin şehid olduğu mevkiye "Akroiyon" demektedir.Ayrıca S.Arısoy (S.Arısoy, "Seyyit Battal Gazi ve Atı", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.23)'da Battal Gazi'nin şehid olduğu yeri (yanlış bir yazılım olarak) Akroinan olarak belirtmektedir.

[100] J.Wellhausen (J.Wellhausen, **Arap Devleti ve Sükutu**, Çev.: F.Işıltan, A.Ü. İlahiyat Fak. Yay., Ankara, 1963, s.161) eserinde olayları ve Battal Gazi'nin ölüm olayını şöyle zikretmektedir; " 118-119 / 736-737 yıllarındaki savaşların baş kahramanı olarak rivayette ve efsanede El-Battal görünmektedir. Bu yıllardaki savaşlarda büyük gayretler sarfedildi. Filvaki kış aylarında elde tutulması pek mümkün olmayan bir kaç şehir ve kalenin fethi müyesser oldu. Fakat Rumlar başarısızca mukavemet etmediler.122/740 yılında "Phrygia"daki "Akroinos" yanında bir Arap ordusunu imha ettiler. Bu arada Battal Gazi de burada şehid oldu."

[101] İ. Ünver Nasrattınoğlu, « Seyyit Battal Gazi Efsanesinin Afyonkarahisar Varyantı », **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.86.

[102] Battal Gazi'nin yaşamı, savaşları ve ölümü konusunda genel ansiklopedik bilgiler için bkz. (**Küçük Hayat Ansiklopedisi**, Hayat Yay., İstanbul, 1968, s.156; **Türk Ansiklopedisi**, C.V, İstanbul., 1967, s.41.; **İ.A.**, C.II, M.E.Basımevi, İstanbul, 1961, 344; **Meydan Larousse**, C.II, İstanbul, 1969, s.208).

yazarları daha XII. yüzyılın başlarında o zaman bir sınır bölgesi olan Beyşehri Gölü üzerindeki adacıklarda oturan Rumların, Türklerle sıkı ilişkileri sebebiyle Türk adet ve geleneklerini kabul ettiklerini hatta onlarla dostana ilişkilere girişerek Bizans İmparatorunun emirlerine önem vermediklerini kaydediyorlar. Digenis Akritas Destanı ile Seyyid Battal Destanı birbirinden derin dini uçurumlarla ayrılmış iki düşman toplumun ifadesi değil, tam tersine yaşam şartları birbirine çok benzeyen ve birbirleriyle sıkı, hatta dostça sürekli iletişim halinde bulunan sosyal zümrelerin bir görüntüsüdür. Bunu Seyyid Battal Romanının bir devamından başka birşey olmayan diğer bir Türk romanında yani Danişmendnamede, Trabzon İmparatorluklarıyla Akkoyunlu Türkmenlerinin mücadelelerinden bazı sahneleri içeren Dede Korkud'da da görmek mümkündür[103].

Bu etkileşimlerin bir boyutu da Saint Georges Kültünde ortaya çıkmaktadır. Saint Georges ya da Aya Yorgi kültünün, İslamiyetin Arap Yarımadasının dışına çıkarak Suriye, Irak ve Mısır bölgelerine yerleşmeye başladığı ilk dönemlerden itibaren Müslüman topluluklar arasında yer bulabilen, İslamileştirilmiş en eski Hırıstiyan kültlerden biri olduğu düşünülebilir.

Örneğin İbn Kuteybe, Taberi, Mes'ûdî vb. tarihçi ve yazarlar eserlerinde Saint Georges menkıbesine ait önemli açıklamalar yapmışlardır. Sözkonusu kaynaklarda Saint Georges, Cercis, Circis veya Curcis Nebî Aleyhisselam tarzında zikredilmektedir. Cercis Nebî'nin Musul'da bulunduğuna inanılan bir mezarının, çok erken dönemlerde Müslüman halk arasında bir ziyaretgah mahalli özelliğini kazandığı anlaşılmaktadır. Herevi, İbn Batuta ve Makrizi bu ziyaretgahtan saygı ile bahsetmektedirler. Öyle ki zamanla bu mezar etrafında bir vakıf kurulmuş olup, Osmanlı döneminde Cercis Nebî Evkafı adıyla zikredilen bu vakfın hatırı sayılır zengin bir vakıf olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır[104].

Bazı kaynaklara göre Saint Georgios Kapadokyalı olup Diokletianus döneminde yaşamış bir askerdir. Hırıstiyanlığı yaymaya çalıştığı için İznik'te başı kesilerek öldürülmüştür. Ölüm tarihi olarak Jülien takvimine göre 23 Nisan 303 kabul edilmektedir. Bizde de bu tarih Hıdırelleze rastlamaktadır.Müslüman Türklerin Anadoluya geldikleri zaman Saint Georges kültü ile ilgileri burada başlamaktadır. Müslüman Anadolu Türkleri onu Cercis Nebî olarak kabul etmenin yanında daha çok Hızır İlyas'la özdeşleştirmişlerdir. Zamanla bütün fethedilen bölgelerde Aya Yorgi kilise ve manastırları Hızır İlyas makamı olarak takdise ve 23 Nisan (6 Mayıs) da Hıdırellez günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Saint Georges'un beyaz atlı, savaşçı ve ejderha öldüren bir aziz oluşunun bu özdeşleştirmede en önemli bir araç olduğu açıktır. XIII.-XIV. yüzyıllarda Anadolu, XV. yüzyıldan itibaren de Rumeli fetihleri sırasında Saint Georges'un bu niteliklerinden faydalanmışlar ve onu kendi atlı savaşçı şeyhleriyle özdeşleştirmişlerdir. Örneğin Mecidözü'nde Baba İlyas-ı Horasani'nin;

---

[103] M.F.Köprülü, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, TTK Yay., Ankara, 1991, s.79, 80.

[104] A.Y.Ocak, « Anadolu'da XIII-XV. Yüzyıda Müslim-Gayr-ı Müslim Dini Etkileşimler ve Saint Georges (Aya Yorgi-Hagios Georgios) Kültü », **X. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, 1991, s.963.

Sulucakaraöyük'de Hacı Bektaş'ın; Rumeli Dobruca'da Sarı Saltık'ın ve Üsküp civarında Karaca Ahmed Sultan'ın Saint Georges'la aynı şahsiyet kabul edildiklerini söylemeliyiz. Bu kişilerin türbelerinin hem Müslüman hem de yerli Hırıstiyanlar tarafından ziyaret ve takdis olunduklarını, gerek yerli gerekse yabancı kaynaklar sayesinde tesbit edebiliyoruz. Bilindiği gibi Baba İlyas, Karaca Ahmed ve Sarı Saltık da beyaz atlı, savaşçı ve ejderha öldüren velîlerdir[105].

Battal Gazi'nin adı etrafında, daha ilk kaynaklardan başlayarak, bir menkıbeler silsilesi oluşmuştur. Onun Rum seferlerindeki maceraları, Taberi'den başlayarak, Arap tarihçilerinde ve Bizans kroniklerinde, ya birbirinden nakledil mek suretiyle ya da birbirini tamamlayacak şekilde anlatılmıştır. Bunların hepsinin gerçek tarihî olaylar olduğuna Arap tarihçileri insanları inandırmak istemişlerdir; çoğunda, verdikleri haberleri, rivayet edenlerin adlarını kaydetmek suretiyle, belgelendirme gayreti görülür. Bununla beraber bu rivayetlerin çoğunda menkıbevî yaklaşım hemen farkedilmektedir. Menkıbe ile belgelendirilmiş tarih, bütün Ortaçağ edebî ürünlerinde olduğu gibi, Battal maceralarını hikâye eden eserlerde de, çok defa ayırdedilemeyecek derecede, birbirine karışmıştır; Battal romanlarındaki menkıbelerin bir çoğu tarih kitaplarında tesbit edilmiş olayların bir az bozulup, şekil değiştirip, abartılması ile meydana geldiği gibi, tarih kitaplarındaki olaylar da, şüphesiz bunlardan etkilenip, gerçek olayların oldukça menkıbeleşmiş şekilleridir. Eski kaynaklarda menkıbelerin tarih olarak kabul edilmesi çok sık karşılaştığımız bir olgudur.

Arap vekayinamelerinde çizilen Battal Gazi portresinin geniş ölçüde Türk kaynaklarının tasvir ettiği portreye benzediği hemen dikkati çeker. Arap vekayinamelerine göre O, Hırıstiyanların çok korktuğu bir cengaverdir[106]. Anneler yaramazlık yapan çocuklarını onunla korkuturlar[107], çocuklarına onun kim olduğunu öğretmek için kiliselerinde resimlerini bulundururlar. Battal Gazi sık sık kilise ve manastırlara saldırır, rahiplerle temas halindedir.

---

[105] A.Y.Ocak, « Anadolu'da XIII-XV. Yüzyıda Müslim-Gayr-ı Müslim Dini Etkileşimler ve Saint Georges (Aya Yorgi-Hagios Georgios) Kültü », **X. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, 1991, s.964)

[106] ".....Emîr Cafer kim Seyyid Battaldır.Narunurreşid O'nu 170 bin asker ile İstanbul üzerine öncü gönderip Battal Gazi Rum'a giderken Harunurreşid de ardçı olarak konakları aştı. İstanbul'un boğazını alıp, gelen geçen gemileri yakalayıp, cümle asker ile karşı İstanbul'a geçip, dört bir yanını yağma ve talan etti. Böylece kuşatmaya alınan İstanbul'da kalan kafirler açlıktan aman ile taşra çıkınca Harun, küffara asla aman vermeyip, Seyyid Battal Gazi bunlara bir kılıç üşürdü kim yine kafirin tarihçesinin dediğine göre üç kere yüz bin kafir kılıçtan geçirildi. 70 bin esir nice kişi, can tutsak olub İslam askeri tok toyumdan bunları taşıyamaz hale gelince bin parça gemiye yüklediler ve İskenderun'a gönderdiler." (Evliya Çelebi, **Seyahatname**, (Giriş), Haz. İ.Parmazsızoğlu,Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1983, s.71); " Buht oğlu Abdülvahhab öldüğünde Battal ile birlikte Rum topraklarındaydı. Ömer oğlu Muhammed, Ömer oğlu Abdülaziz'den duyduğuna göre şöyle söylemişti; Buht oğlu Abdülvahhab 113 yılında Battal ile birlikte savaşmıştı. Battal'ın karşısındaki insanlar korkudan kaçıp dağılıyorlardı." (Taberi, **Tarih-i Taberi**, Beyrut, 1987, s.612).

" Ebu Mervan şöyle dedi, Battal'ın şöyle dediğini duydum;.....Patrik ve kervanına hücum ettim.Arkadaşları Patrikten ayrıldı. Böylece Patriği öldürdüm. Arkadaşlarını da öldürmek istedim fakat, onlar kaçtılar. Atını ve Patriğin kellesini aldım, manastıra döndüm. Patriğin kellesini manastıra attım." (Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz, **Tarih-i Dımaşk**, Beyrut, 1988, s.137-139).

[107] "Ben bir gece bölük ile köye çıktık. Arkadaşlarıma dedim: Atlarınızın bağlarını bırakın, hiç kimseyi öldürerek veya söverek harekete geçirmeyin. Tâ ki köyün içine girene kadar. Çünkü hepsi uykudadırlar. Böylece askerler köye dağıldılar. Ben ve bazı arkadaşlarım kandil yanan bir eve girdik. İçeride kadın ve küçük bir oğlu vardı. Kadın oğlu ağladığı için susturmaya çalışıyor, 'sus, yoksa seni Battal'a veririm, seni götürür' diyordu. Oğlunu yatağından aldı, sonra bana 'Tut ya Battal' dedi ve ben de çocuğu aldım." (Abdullah b.Mehmed-Abdurrahman b.İlgaz, **Tarih-i_Dımaşk**, C.I, Beyrut, 1988, s.137).

Ele geçirmek istediği kale ve şehirleri bazen kılıç kuvvetiyle bazen de aklını kullanarak kendisine bağlar. Bu tablo Türkçe Battalname'ye de uymaktadır.

Battal Gazi'nin menkıbevî kişiliği Anadolu Türkleri arasında da kendisini kuvvetle ortaya çıkarmaktadır[108]. Türkler bu savaşçıyı gerçek kimliğinden çıkarıp klasik bir Türk Alp'i şeklinde düşünmüşler ve Battalnâme'yi muhtemelen XI. yüzyılın sonlarıyla XIII. yüzyılın başları arasındaki dönem içinde[109] bu anlayışa göre yeni bir yorumla oluşturmuşlardır[110].

Destanın Türkçeye adapte edilmiş şeklinde Danişmend ailesi Battal Gazi'ye kadar gitmektedir.

Türkler, Danişmend'i kendi geleneklerine bağlamışlar ve Battal Gazi'nin doğum yeri Malatya'nın onun doğum yeri olduğunu öne sürmüşlerdir. Bazı Ermeni yazarlar da Danişmend'in bir İranlı Ermeni olduğunu öne sürmek istemişlerdir[111].

Bizans-Arap savaşlarını konu alan geleneksel halk destanlarını, Anadolu'yu fethettikten sonra Türklerin kendilerine mâletmelerini doğal karşılamak gerekir.Yeni Türk unsurları katılarak değiştirilen bu destanlar, Anadolu'nun fethine ilişkin yeni Anadolu halk destanlarını doğurmuştur[112]. Bunun diğer önemli örneklerinden biri de Battal Gazi menkıbelerinin Afyonkarahisar'a uyarlanmasıyla meydana gelmiş bir Battalnamedir. Akronion (Afyonkarahisar) bölgesinde şehid edilen Battal'a Afyonkarahisar halkı ve kültürü hemen sahip çıkmış ve yeni ilavelerle yeni bir Battalname doğmuştur[113].

---

[108] A.A. Vasiliev (A. A. Vasiliev, **Hıstory of the Byzantine Empire**, Madıson Wısconsın, 1952, s.302); eserinde, Battalnamenin temelini oluşturan tarihsel ve kültürel dokunun tamamen Araplardan alınma olmadığını vurgulamaktadır.Bunun için de;" VII.-IX. yüzyıllarda Anadolu'da Bizans ve Ermeni beyliklerini haraca bağlayan Abbasi ordularının kumandanlarının da Türk asıllı olduklarını düşünürsek, Battal Gazi destanında anlatılan olayların bir kısmının Türklere ait olabileceği mantığı da ortaya çıkmaktadır" demektedir.

[109] (Ocak 1992: 204,205)

[110] Seyyid Battal Gazi'nin yerel hikayesi 1071'den sonra Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri ile birlikte Türk destanları ile karışmış ve bütünleşmiş olmalıdır. Bu bütünleşmenin 1102 yılında Malatya'yı alan Danişmendliler tarafından gerçekleştirildiği de genel kanıyı oluşturmaktadır (P.N.Boratav, "Battal", **İ.A.**, MEB Yay., M.E.Basımevi, CII, İstanbul, 1993, s.344-351; İ.Melikoff, "Al-Battal", **Encyclopedie de I'İslam**, C.II, Leiden, 1971, s.1137). İ.A.Sarar, (İ.A.Sarar, "Edebiyatımızda Seyyit Battal Gazi", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977 Bildiriler**, Eskişehir, s.99) makalesinde; Malatya ve çevresinde Türkmen aşiretlerinden, Eskişehir Seyyid Battal Gazi ve yöresindeki Türkmen aşiretlerinden, kendilerine Abdallar diye ad takmış olan kabilelerden elde ettiğini söylediği bilgilere göre; ilk Türkçe Battal romanı bu havalilerden, halk arasında derlenmiş, yüzyıllardan bu yana söylenmiş Seyyid Battal Gazi'nin menkıbevî yaşantısından faydalanarak hazırlanmış, destan parçalarını kapsadığını söylemektedir.

[111] Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, Çev.: Y.Moran, E Yay., İstanbul, 1979, s.96.

[112] İ.Melikoff, **La Geste de Melik Danişmend**, C. I-II, Paris, 1960, s.1137.; Ayrıca bu Battalnameler içinde güzel örneklerden biri de XVII. yüzyıla ait olduğunu tahmin ettiğimiz bir yazma nüshadır. Şücaeddin Veli Külliyesi dedesi Nevzat Dede'nin elinde bulunan bu yazma nüshanın Seyitgazi bölgesinde ortaya çıkması, Battalname için olduğu kadar yöre için de önemli bilgiler içermektedir. Bu açıdan bu Battalnamenin bilimsel olarak incelenmesi gerekmektedir.

[113] İ. Ünver Nasrattınoğlu (İ. Ünver Nasrattınoğlu, « Seyyit Battal Gazi Efsanesinin Afyonkarahisar Varyantı », **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.88-90) Afyonkarahisar'a özgü Battalnameden şu örnekleri vermektedir;" Bizans İmparatoru Leon'un dayısı Todori ile Battal Gazi Malatya'da karşılaşmışlar, Battal Todori'yi mağlup etmiş, ama O'nun Müslüman olmasını şart koşarak canını bağışlamış. Todori'nin Müslümanlığı kabul etmesi üzerine Battal Gazi O'na Ahmed Turani adını vermiş. Bundan sonra Battal'la Turani ölünceye dek beraber olmuşlar. Bu iki arkadaş birlikte İstanbul'a giderek Bizans İmparatorlarını tahttan indirmişler.

Battal Gazi ile Ahmed Turani o zaman Bizans İmparatorluğunun en önemli, müstahkem mevkilerinden biri olan Afyonkarahisar kalesini ele geçirmeye karar vermişler. Ahmet turani yanındaki bir kaç askerle kaleyi ön taraftan kuşatmış. Battal Gazi'de Hisarardı denilen yerden kuşatmayı tamamlamış. Kalenin yapısı çok sağlam olduğu için zapdedilme imkanı hemen hemen yok gibiymiş. Ama Battal Gazi ve arkadaşlarının kuşatma harekatı üzerine kale kumandanı Bizans İmparatorundan yardım istemiş. İmparator yüzbin kişilik bir orduyu hemen yola çıkarmış. Bizans İmparatorunun Afyonkarahisar'a gönderdiği ordu yol ala dursun, Battal Gazi arkadan, Ahmed Turani önden devamlı olarak kaleye hücum ediyorlarmış.

Battal Gazi'nin Türkler arasında bu kadar çok sevilip bir "Gazi-Velî[114] (Alp Eren) kimliğiyle yüceltilmesinde ve ululanmasında, şehit olduğu yerde eski bir Bizans dînî yerleşimi üzerinde bulunduğu varsayılan mezarının, I. Alâeddin Keykubad'ın (1220-1237) annesi tarafından bir rüya sonucu keşfedildiğini[115] nakleden menkıbenin önemli bir katkısı

Öte yandan kale komutanının kızı Battal Gazi'nin kahramanlıklarını duymuş ve ona gizliden gizliye aşık olmuş. O sebeple Battal'ın ölmemesi için dua eder dururmuş. Derken, yüzbin kişilik Bizans ordusu Gazlıgöl önlerinde görülmüş. Kaledeki Bizans askerleri yardımcı kuvvetleri görmüşler ve Battal Gazi ve arkadaşlarını oyalamaya başlamışlar. Devamlı savaşmaktan yorgun düşen Battal Gazi, bir süre dinlenmek amacıyla kalenin yan tarafındaki Yumaklık denilen Beşparmak altının üst tarafındaki çimenlik üzerine uzanıp yatmış ve uykuya dalmış.

Battal'a aşık olan kale kumandanının kızı yüzbin kişilik Bizans kuvvetini görmüş.Battal'a durumu bildirebilmek için bir kağıda Bizans ordusunun Afyonkarahisar kalesine yaklaşmakta olduğunu, tedbir almasını yazarak bir küçük taşa bağlamış ve Battal'ın üzerine atmış. Ne var ki bu taş Battal'ın kulaktozuna değmiş ve Battal bir an çırpınıp ruhunu teslim etmiş.Battal'ın yanına giden Kale kumandanının kızı Battal'ın öldüğünü görünce, babasının kendine verdiği zehirli hençeri kendisine saplayarak orada ölmüş.

Ahmed Turani'nin kabri Afyonkarahisar kalesinin eteklerinde, Selçuklu yapısı Ulu Camiinin karşısındadır. Ancak, savaş sonrası esen çok şiddetli fırtına ve ardından gelen seller Battal Gazi ile sevgilisini bulundukları yerden alarak başka diyarlara götürmüş. İşte bu diyar Seyitgazi ilçesidir."

Battal Gazi menkıbelerinden kadın kahramanlara sıkça rastlanmaktadır. Bu menkıbelerde; kadın kahramanlar Battal Gazi'ye veya onun arkadaşlarına savaş ve kuşatmalarda onlara yardım etmektedirler. Ancak bunların sayesinde zorluk çekilmeden kalelere girilmekte, esir düşmüş İslam savaşçıları (Dede Korkut'da Parasar'ın Bayburd Hisarı'ndan Bey Böğrek'in kurtuluşu gibi) bunlar sayesinde özgürlüklerine kavuşturulmakta, sonunda din değiştirip, aşık oldukları İslam kahramanlarıyla evlenmektedirler.

Bunlara en iyi örnek yukarıda zikretteğimiz Battal'a aşık olan Elenora, Battal Gazi'nin kayser kızı Kitayun'a aşık olması, Battal Gazi'nin Malatya emîri Ömer'in kızını istemesi vb. gibi olaylar sıkça işlenen kadın kahramanlar olgusunu kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca burada bir de iki tip kadın modeli ortaya çıkmaktadır; birincisi, erkekden ayrı bir dünyada, ayrı bir düzen içinde yaşayan İslam kadını, ikincisi ise epik-feodal düzenin özelliklerini taşıyan şövalye kadın tipidir (Tahir Alangu, "Ortazaman Anadolu Komşu Milletlerinin Eposlarında Kadın Kahramanlar", **Türk Dili**, C.II, Ankara, 1953, s.146,147).

[114] Seyyid Battal Gazi'nin tarihsel karakteri (tartışmalı olarak) tamamen teolojik temelden ziyade, bir din savaşçısı olarak görülüp, kişisel özellikleri bunun üzerine temellendirilmiştir.Halbuki ona ne bir keramet ne de mucizeler gerçekleştirme gücü bağışlanmıştır. Ama bu insan kaynaklarda din savaşçılığının yanında, gerektiğinde ondan mucizeler beklenilen bir kişilik oluvermiştir. Seyyid Battal Gazi, başlangıçta bir "Velî" olarak kabul edilmemiş ise de "Velî" de olması gereken niteliklerin daha sonra ona atfedildiğini görmekteyiz.Anadolu evliyaları için bkz. A.Y.Ocak, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, Ankara, 1984.

[115]F.W.Hasluck (F.W.Hasluck, M. A. **Christianity and İslam Under the Sultans**, vol: 2, Oxford, 1929, s.704-716) eserinde; menkıbevi bilgileri tarihsel veriler gibi gösterip, mezarın bulunuş öyküsünü tarihsel bir vakıa gibi zikretmektedir. Ona göre; Mesih'in kalesi, Rum Sultanı Alaeddin (1219-36) tarafından generali Hazarasp'a verilmiştir. Generalin çobanlarından Kutluca adındaki birisi kalenin karşısındaki tepede koyunlarını otlatırken, orada mucizevi bir ışık görür. Mucizeden haberdar kılınan Hazarasp, burada küçük bir şapel inşa ettirir ve bu şapel hac amacıyla ziyaret edilen bir yer olur. Peygamberin soyundan gelen Alaeddin'in annesi Seyyid Battal Gazi'yi düşünde görünceye değin buranın Seyyid Battal Gazi ile bir ilgisi yoktur (Bu yargı da doğru olmasa gerek. Çünkü hemen hemen 50 yıl kadar önce bu bölgeyi ve Seyitgazi'yi gezerek izlenimlerini yazan Herevi, eserinde Seyyid Battal'ın mezarından bahsetmektedir).Annesi Alaeddin'e, ölümüyle yüz yüze geleceği Mesih'in kalesinin bulunduğu yerde bir anıt inşa ettirmesini sağlar. Alaeddin'in annesi, kaleye gider ve araştırma yapar. Başka bir görüntü (düş anlamında) ilk gördüğü düşü teyid eder. Bu görüntüye göre, toprak yarılır, bir kapı belirir, kapıdan yedi basamaklı bir yoldan geçer Arap savaşçının (Seyyid Gazi) silahlanmış bir halde önünde durduğunu görür. Alaeddin'in annesi, yeni keşfettiği aziz için bir anıt mezar yaptırır. Burada yaptırılan binayı takiben, Mihaloğulları ve Kanuni Sultan Süleyman büyük bir olasılıkla Bağdat'a giderken türbeyi ziyaret ettiği 1534 yılında kendisi tarafından eklemeler yaptırılmıştır (bu bilginin de kesin tarihsel kanıtları bulunmamaktadır).

K.Wulzinger'de F.W.Hasluck'u doğrulayarak bu rivayetleri şöyle anlatmaktadır; " O vakit Peygamberin yüksek huzurundaki dişi zürriyetlerinden ve dini bütün bir kadın olan Sultan Hatun isimli Sultan Alaeddin'in annesi tesadüfen bir gece Seyyid Battal'ı rüyasında gördü ve Battal ona seslendi: «Ey yüce kadın, ben Rum'un devletine hakim olan ve sonunda Kala-i Masiyye'de ölmüş bulunan Peygamberin şeriflerinden birisiyim. Gel ve üzerime (kalan parçalarımın üstüne) bir türbe yaptır.» Sultan uyandığında ayağa kalktı ve Sultan Alaeddin'in yanına gitti ve hikayeyi anlattı Sultanın emri ile devlet hazinesini açtırdı ve yüklerle develer koşuldu; ondan sonra Sultan Hatun bazı köleleri ve hizmetlileriyle oraya doğru hareket etti ve kendisine Kılıç Arslan isimli bir vezir de eşlik etmişti. Günün birinde oraya ulaşmışlardı ve kalenin karşısına yakın bir tarlanın üzerinde konaklamışlardı. Sultanın emriyle oraya bir kervansaray yapılmış ve bir köy kurulmuştu ve oraya bugünde olduğu gibi Şeşenkuç denmişti. Hazarasp bunu öğrendiğinde alıp onu kaleye getirmiş, orada ağırlamış ve: «Buraya geliş sebebin nedir, burada ne işin var ?» diye sormuştu. Sultan cevap vermiş:«Ey Hazarasp, kalenin yakınında bir ziyaretgah varmıdır?» Hazarasp cevap vermiş:«Benim Kutluca isminde bir çobanım var; kalenin karşısındaki tepede koyunlarını otlatırken parlak bir ışık görmüş ve ışığın kuvvetinden neredeyse aklını kaybetmişti. Kendinden geçmiş ve buna anlam veremiyor. Aynı yerde koyunlar da toplanmış ve durmuşlardı. Bunun hakkında haber aldım. Çobanın nasıl olduğunu, gittim ve gördüm; bu yerin etrafına bir ibadet evi yaptırdım ve bu gün orası bir ziyaretgahtır.».....

olsa gerek. Bunun yanında bu tür sosyal-dini yapıların inşaasında özellikle Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nde Selçuk Sultanının Danişmendlere karşı olan minnetdarlığının ispatı olarak gerçekleştiği tezi de ilginç bir değerlendirmedir.

Wulzinger'e göre; Hazarasp'ın emriyle orada bir ziyaret tekkesi[116] yapılmış ve herhangi bir isteği olan herkes orayı ziyaret etmeye başlamıştır[117].

Menkıbelerin ve edebî ürünlerden Battalnamenin etkileri o denli büyük olmuştur ki, Battal Gazi daha Selçuklular döneminden itibaren Anadolu'da özellikle sünni İslam inanışı dışındaki Türkler (önce Kalenderiler, sonra Bektaşîler ve Alevîler) tarafından çok benimsenip yüceltilmiştir. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken olgu; gerçekte Hz. Ali ve soyuna hiç de iyi gözle bakmayan bir hânedana, Emevîler'e mensup bir kişiliğin, bu niteliğinin unutularak en ön safta gelen bir evliya mertebesine çıkarılmış olmasıdır. Böylece, Emevî komutanı Battal Gazi, heterodoks Türk zümreleri arasında yerini Hz. Ali soyundan gelen Seyyid Battal Gazi'ye bırakmıştır.

Seyyid Gazi Zâviyesi, bütün Selçuklu ve Osmanlı dönemleri boyunca, mevcut Kalenderî zâviyelerinin en önemlilerinin de başında gelmiştir. Bu önem yalnızca onun merkez zâviye olmasından değil, aynı zamanda, yakın çevresinde bulunan Uryan Baba, Sultan Şucâ' (Şucâu'd-dîn) vb. diğer Kalenderî zâviyeleriyle çevrili bulunmasından da doğuyordu[118].

Battal Gazi'ye muhtemelen XIII. veya XIV. yazyılda bir de Seyyidlik pâyesi uygun görülerek Peygamber soyuna bağlanmıştır. Battal Gazi'yi Hz. Ali soyuna bağlayan bir Siyâdetnâme vaktiyle zâviye şeyhleri tarafından muhafaza edilmekteydi[119].

Böylece daha XIII. yüzyılda gerek halk, gerekse Bizans sınırındaki gaziler arasında bir Gazi-Evliya olarak takdis edilmeye başlanan Seyyid Battal Gazi'nin aynı devirde başta Kalenderîler olmak üzere çeşitli sünnilik dışı topluluklar arasında yaygın bir külte konu teşkil ettiği görülür. Ancak bu önemli olayın nasıl ve hangi bağlantılarla meydana geldiği; Anadolu Kalenderîlerinin ne gibi sebepler yüzünden onu "Pîr-i Abdâlân" kabul ettikleri henüz tam olarak bilinememek tedir[120].

Battal Gazi geleneği ve onun yarattığı edebî kişilik Anadolu insanını gerek kahramanlığı gerekse evliya kimliğiyle o derece etkilemiştir ki daha XIII. yüzyılda, o zaman Anadolu'nun hemen her tarafında kalabalık kitleler halinde görülmeye başlayan Kalenderi dervişleri O'nu kendilerine "Pîr" kabul etmekte tereddüt göstermemişlerdir. Battal Gazi'nin türbe ve tekkesi, Kalenderiler'in merkez tekkesi durumuna yükselmiş ve bu konumunu XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar korumuştur. XV. yüzyılın başlarında Bektaşilik, pek çok şey gibi

---

«Sultanın emriyle oraya taş ustaları ve duvarcılar getirilmişti. Sultan Seyyid'in geriye kalanların üzerine bir türbe inşa edilmişti, kendisi için de bir türbe inşa ettirmişti, aynı şekilde bir cami ve bir tekke de yaptırdı, burası için köyler kurdu ve onlar için eğitilmiş dervişler getirtti.» (K.Wulzinger, **Dreı Bektaschı - Klöster Phrigiens**, Berlin, 1913,s.6).

[116] K.Wulzinger'e göre burası Aslında bir Atryum "avlu" idi.

[117] K.Wulzinger, **Drei Bektaschi - Klöster Phrigiens**, Berlin, 1913, s.6.

[118]. (Ocak 1992: 187,188)

[119] (Ocak 1992: 187,188)

[120] (Ocak 1992: 187,188)

Battal Gazi kültünü de devralmıştır[121]. Bektaşî şairleri XVI. yüzyıldan itibaren gerek Battal Gazi'yi gerekse babası Hüseyin Gazi'yi hürmetle yâdeden nefesler söylemişler, aynı şekilde Alevî zümreler de onu büyük evliyadan saymışlardır. Alevî şairleri söyledikleri nefeslerin bir kısmını ona ithaf ettikleri gibi bir kısmında da onu ululamışlardır; ayrıca Battal Gazi'nin ve babasının kahramanlıklarını anlatan uzun manzum destanlar da yazmışlardır[122].

XVI. yüzyılda Seyid Battal Gazi adının, Türk ordusunun itici gücünü oluşturduğunu görüyoruz. Seyyid Battal Gazi Tekkesi bu dönemde, Yeniçerilerle yakın bağları olan Baktaşilerin elinde bulunmaktadır[123].

Battal Gazi, sünnî halk şairleri tarafından da XV. yüzyıldan beri hem gazilik ve kahramanlık, hem de evliyalık yönleri vurgulanarak yüceltilegelmiştir.

Battal Gazi, erken dönemlerden itibaren Osmanlı gazileri arasında da büyük bir saygıya mazhar olmuştur. İçiçe geçmiş durumdaki menkıbe ve kaynaklar, O'nun, XV. yüzyıldan beri savaşa giden gaziler tarafından "Gazilerin Ulusu" olarak kabul edildiğini gösteriyor. Askerler yola çıkmadan önce onun türbesini ziyaret etmişler ve ruhaniyetinden yardım dilemişler dir[124].

Ayrıca bazı Batılı bilim adamları[125] Gâziyân-ı Rum diye adlandırılan Anadolu Gazilerini; "Elleri tahta kılıçlı Müslüman misyoner şovalyeler" olarak eserlerinde zikretmektedirler.Bu görüşe Müjgan Cunbur[126]'da iştirak edip; "Onlar gerçekten de Müslüman misyonerlerdir.Onlar,yalnız şecaatleriyle tanınmış savaşçı kılıç erleri değil, Anadolu insanını milli-dinî birlik potasında sevgiyle birleştirmek isteyen gönül erleridirler" demektedir.

Osmanlı tarihlerinde Battal'ın tarihî kişiliğinden çok, menkıbevî kişiliğini buluruz. Arap kaynaklarında tarihî haberler ile yan yana duran hikayeleşmiş olayların bir çoğunu, Osmanlı tarihçileri de olduğu gibi nakletmişlerdir[127]; bunların içinde, bâzı başka menkıbeler ile, çoğu Battal romanlarından geçme, daha yeni yorumlar da bulunmaktadır[128].

İslami dönem Türk edebiyatının en ilgi çekici ve gelişmiş örneklerinden birini destani romanlar teşkil etmektedir. Ebu Müslim Horasani, Battal Gazi, Melik Danişmend Gazi, Sarı Saltuk ve Köroğlu gibi kahramanların etrafında oluşan bu destani romanların en eskileri

---

[121] Cahit Öztelli, (Cahit Öztelli, "Seyyid Battal Gazi Romanı Üzerine Düşünceler", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.94) menakıbevî eserlerin tahlilini içeren kısa makalesinde; Battal Gazi'yi Ahilerin, Bektaşilerin ve Alevilerin "Pîr" olarak tanıdıklarını belirtmektedir.

[122] (Ocak 1992: 204,205)

[123] F.W.Hasluck, M. A**. Christianity and İslam Under the Sultans**, vol: 2, Oxford, 1929, s.704-716)

[124] (Ocak 1992: 204-205)

[125] İ.Melikoff, **La Geste de Melik Danişmend**, C. I-II, Paris, 1960, s.7.

[126] Müjgan Cunbur, "Danişmendname ve Saltuknameye Göre Seyyid Battal Gazi", **Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977, Bildiriler**, Eskişehir, s.48.

[127] Müneccimbaşı (Müneccimbaşı, **Tarih-i Umumi Sahaifü'l-Ahbar**, C.I, Beyrut, 1983, s.801-814) tarihinde; H.113 yılı olayları arasında Battal Gazi'nin bulunduğu muharebeler ve Abdülvahhab'ın öldürülmesi olayı, aynen İbn Kesir'de anlatıldığı gibi nakledilir. Ayrıca, Battal Gazi'nin H.122 yılında şehid edildiği ve İbn Kesir'deki buna ait iki menkıbe de olduğu gibi kaydedilmiştir.

[128] P.N.Boratav, "Battal", **İ.A.**, C.II, İstanbul, 1993, s.345-346.

muhtemelen XIII. yüzyılda Türkçeye uyarlanan Battalname ve Ebu Müslimnamedir.[129] Ebu Müslimname, Abbasi Devletinin kuruluşunda tarihi bir rol oynamış bulunan Ebu Müslim Horasânî (öl.137/755)'nin Abbasi ihtilalini nasıl başlatıp bitirdiğini anlatan yine efsanevi içerikte bir destandır[130].

Battalname yazıya geçirildiği dönemden itibaren halk arasında çok okunmakta olup yaşadığı yüzyıllar boyunca birçok ilaveler gördüğü açıktır. Ayrıca eserdeki kültürel ürünlerin yüzyıllara ve coğrafyalara göre de değişiklikler gösterdeği açıktır.

Bunlardan biri Battal Gazi'nin Hızır İlyas ile olan menkıbeleridir. Hızır bu destani romanlarda kahramanların yardımcısı, yol göstericisidir. Başları sıkıştığında veya ölümle burun buruna geldiklerinde Hızır ortaya çıkar ve kendilerini kurtarır.[131]Buna benzer bir başka destan da yine XIII. yüzyılda Arif Ali tarafından yazıya aktarıldığı sanılan ve Melik Danişmend Gazinin ilk Anadolu fetihlerini nakleden Danişmendnamedir[132]. Bunda da Hızır ile dikkate değer bölümler bulunmaktadır. Bunun yanında Dede Korkut[133] hikayeleri de önemli birer kültür ürünüdür. Aynı şekilde, aslında büyük bir menâkıbnâme kimliği de göstermesine rağmen kahramanlık destanı türüne de sokulabilecek olan Ebu'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltıknamesini[134] de sayabiliriz.

XV. yüzyılda kaleme alınmakla beraber aslında XIII. yüzyılda yaşayan Sarı Saltuk adlı bir Türkmen babasının kahramanlık menkıbelerini ve kerametlerini anlatan bu eserde Hızır'ın Sarı Saltık ile olan ilişkileri, konuşmaları, menkıbeleri zengin bir biçimde yeralmaktadır. Ayrıca İslami dönem Orta Asya Türk destanlarından Manas Destanını[135], Alpamış Destanını[136], Anadolu dahil hemen hemen bütün Ön Asyaya yayılmış bulunan ünlü Köroğlu Destanını[137] da anmak gerekir. Bunlarda da Hızırla ilgili birçok bölüm bulunmaktadır[138].Bu

---

[129] Türk edebiyatında destani romanlara ait geniş bilgi için bkz.: M.F.Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, s.254-258; Alessio Bombaci, **Histoire de la Littérature** Turque, Paris 1968, s.259-265; I. Melikoff, **La Geste de Melik Danişmend**, Paris, 1960, C.I, s.41-52; I.Melikoff, **Abu Muslim, Le Porte-heche du Khorassan**, Paris, 1962, s.29-43.

[130] A.Y.Ocak, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara, 1985, s.185)

[131] "....ve cadular kalai beklerler. Nice kim yol aradı, çare idemedi. Andan mübarek yüzin yire sürüb niyaz eyledi. Ol dem Hızır Peygamber irişdi. Seyyide selam virdi ve eytdi; Ey ciger kûşem. Melul olma kim gerekir kim bu vilayet dahi senün kademinde açıla, müşerref ola didi. Andan Hızır Peygamber atından indi, Seyyid hazretini bindirdi ve yeşil kamçısını Seyyidin eline virdi ve eytdi; Ciger kuşem, atın başını şehre karşu tut, didi. Seyyid hazreti dahi eyle eyledi. At bir kez pervaz eyledi, şehrin üstüne kondu....." (**Menakıb-ı Gazavat-ı Seyyid Battal Gazi**, İstanbul, (Tarihsiz-Taşbasma), C.IV,s.26,27).

[132] Destan, Battal Gazi etrafında yine Türklerin yarattığı Battal Gazi Destanının bir devamıdır. Danişmend Ahmed Gazi de Battal Gazi gibi merkezi Malatyada bulunan İslam gazilerinin ve Ahmed Gazi de Battal Gazi vasıtasıyla Hz.Peygamber soyuna bağlanmaktadır.Bununla birlikte o, Türk kahramanları gibi Harezmlilerin yadigarıdır. Danişmend, Peygamberin bir işareti ile Rum gazasına memur olur (O.Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993, s.123; Ayrıca Bkz. Melikoff I., **La Geste de Melik Danişmend Gazi**, Paris, 1960, C.II).

[133] Bkz. **Dede Korkut Kitabı**, Yay.: Muharrem Ergin, Ankara,1964.

[134] **Saltukname**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kısmı, No: 1612; Eser ve müellif için bkz. A.Gölpınarlı A., **Yunus Emre ve Tasavvuf**, İstanbul 1961, s.33-41; İz Fahir, "Saltuk-name", **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1981, C.II, s.971-977.

[135] Bkz.Ögel Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Ankara, 1971, C.I, s.495-539.

[136] Özbek Halk Destanları Serisi, **Alpamış**, Nşr. Tura Mirzayev, Taşkent 1969; S.Chandra Sen Gupta, "Bir Orta Asya Özbek Türk Destanı: Alpamış, Menşei ve Versiyonları ", Çev.: Çiğdem Yıldırım, **Türk Folklor Araştırmaları**, (1982), Ankara, 1983, s.177-189.

[137] Bkz. P.N.Boratav, **Köroğlu Destanı**, İstanbul, s.1931.

[138] A.Y.Ocak, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara, 1985, s.40.

da bize bu kültür etkileşiminin en çarpıcı özelliklerini ve bu özelliklerin etkilerini göstermesi açısından önemlidir.

Kahramânâne-dinî bir içeriğe sahip olan Battal Gazi Menkıbesi, Selçukluların ilk zamanından beri, manzum ve mensur birçok Battalnameler oluşmasına sebep olmuştur ki, H. Ethé haklı olarak, bunun esasında, askerleri Anadolu fethine hazırlamak amacıyla yazılmış bir eser olduğunu iddia etmektedir; önce kimin tarafından ve her ne amaçla yazılmış olursa olsun, o dönem Türklerinin ortak duygularını yansıtan bu eser halk arasında büyük bir ün kazanmış, hattâ Doğu Türkistan'a kadar yayılmıştır; orada da bu menkıbevî kahraman hakkında birtakım menkıbelerin varlığı, hattâ Aksu şehrinde onun mezarına rastlanması bunu gösterir; oradaki menkıbeye göre [139], Battal Gazi, H. 81 (M. 700-701)'de Medine'de vefat ederek, Bakü'de defnedilen Muhammedü'l-Hanife'nin dördüncü torunu olup, İmâm Abdu'r-rahmân 'Alevî ismiyle tanınmıştır.

VIII. yüzyılda Emevîler'in Bizans'a karşı açtıkları savaşlarda "El-Battal" lakabıyla şöhret kazanmış bir savaşçının Türkler arasında yayılan kahramanlık menkıbelerinin destanlaştırıldığı bir halk hikâyesi olan Battalnâmenin[140] yazma nüshaları Menâkıb-ı Gazavât-ı Seyyid Battal Gâzî, Hikâyet-i Seyyid Battal Gâzî gibi isimler taşımaktadır. Hikâyenin yazıya geçiriliş tarihi henüz kesin olarak tayin edilmemekle beraber bütün araştırmacıların birleşmiş göründükleri zaman dilimi, XI. yüzyılın sonlarından XIII. yüzyılın başlarına kadar olan 100 yıldan biraz fazla bir dönemdir[141]. Ancak Battalname'den bazı kısımlar almış olup 643'te (1245-46) yazıldığı kesin olarak bilinen Danişmendnâme'de Melik Dânişmend'in[142] Battal

---

[139] A.Y.Ocak (A.Y.Ocak, "Sarı Saltuk ve Saltukname", **Türk Kültürü,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., S.195, Yıl XVII, Ocak 1979, s.273-275) eserinde; Saltuknamede işlenen temalarla, özellikle Sarı Saltuk tipolojisiyle, Battal Gazi'nin diğer edebi ürünleri arasında bir benzerliğin olduğu açıklanmaktadır. Şöyle ki; "Sarı Saltuk, Battal gibi kafirlere karşı cihad göreviyle mükelleftir. Asıl adının Şerif Hızır olduğu bildirilmekle beraber, Seyyid Şerif, Şerif Gazi, Sultan Baba, Sarı Saltıh, Saltıh-ı Rumi ve Saltıh Gazi gibi değişik isim ve lakaplarla anılır. Ömrü daima kafirlerle cenk ederek geçen Sarı Saltuk, onları ya Müslümanlığa sokar, veya Müslümanlığı kabul etmedikleri takdirde onları öldürür. Müslüman ettiği kafirlerle oturup yüksek bir âlim kimliğiyle İslamiyetin esaslarını ve değişik yönlerini onlara açıklar. Herhangi bir Hırıstiyan ülkesini fethedeceği zaman oranın kıyafetine bürünür ve dilini mükemmel bir şekilde konuşur. Saltuknamede asıl dikkati çeken nokta, Saru Saltuk'un genellikle rahip kılığında dolaşmasıdır. O, bu kılıkla manastırlara girer, rahip ve keşişlerle Hırıstiyanlık üzerine tartışır, hatta onları hayran bırakacak vaazlar verir ve İncil okur. Saru Saltuk, aynı zamanda büyük bir velîdir. Birçok kerametler gösterir. Fakat bunlar düşmanları ve rakipleri tarafından sihirbazlık, büyücülük diye kabul edilir. Onu cadularla işbirliği yapmakla suçlarlar. O da tıpkı 'öteki Türkler gibi' sihir bilir. Hacı Bektaş-ı Velî, Fakih Ahmed, Seyyid Mahmud-u Hayrânî ve Ahi Evran gibi bir çok ünlü evliya ile yakından dostluğu vardır." demektedir.
Bundan başka,H.Ethé, bu menkıbeyi Almancaya tercüme etmiştir (**Die Fahrten des Sajjid Batthal**, Leipzig, 1871). Ayrıca, Ethé, eserinin genel muhtevasında O'nu bir Osmanlı kahramanı olarak görür ve kişiliğinin Hırıstiyanlığa karşı savaşan bir Müslüman olarak ortaya çıktığını vurgular. Ayrıca, Georg Husing (Georg Husing, **Zur Rostahmsage, Sajjid Batthal**, Leipzig, 1913)'in eseri de dikkate değerdir; bununla beraber, bütün bu araştırmalara rağmen, bu olay derinlemesine bilimsel anlamda incelenmemiştir. Ayrıca M.F.Köprülü (M.F.Köprülü, "Abdal" Mad.,**Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul, 1935)'nün verdiği bilgiler de son derece önemlidir.

[140] Kavramsal anlamda Battalnamenin anlamını yorumlayan F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s. 96) eserinde; M.Canard'ın bu konudaki yorumunu şöyle kaydetmektedir; " Roman, ana çizgileri ile, XI. yüzyılda oluşmuş ehl-i salip savaşlarının baş kahramanı Seyyid Battal Gazi'yi alarak, Battal Gazi'nin savaşlarının, cengaverliklerinin, akla hayale sığmayan atılımlarının gerçek panoroması demektir."

[141] F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s. 96), romanın zaman bakımından tarihinin saptanması konusunda; yazıldığı dönemin Osmanlı dönemi olmadığını, daha çok Selçuklular zamanına ait olduğunu ve bu yargıya da romandaki anlatımlardan ulaşılabileceğini belirtmekte ve gerçek bir tarih vermek istendiğinde bu tarihin XII. yüzyıl olması gerektiğini belirtiyor.

[142] Şükrü Baba'nın anlatımına göre; ....halk arasında meşhur olduğu üzere Seyyid Battal Gazi hemşire-zadesini Malatya emiri Ömer b.Nu'man b.Ziyad b.Ömer b.Mu'dî'ye vermiş ve bu izdivaçdan Nâzırü'l-Cemal adlı bir kız dünyaya gelmişti. Bu kişi ile Türkmen beylerinden Ali b. Mızrab evlenmiş ve bunun ürünü olarak Melik Danişmend doğmuşdur.Melik Danişmend Abbasi

Gazi soyuna bağlandığı dikkate alınırsa, eserin bilinmeyen yazarının kitabını bu tarihten önce yazdığı anlaşılmaktadır. Nitekim Battalnâme, Türk destan edebiyatında XI. yüzyılda Hamzanâme ile başlayan Ebûmüslimnâme ve Dânişmendnâme[143] ile devam eden, XV. yüzyılda da Saltuknâme ile son bulan bir zincirin ikinci halkasını teşkil etmektedir[144].

Battalnâme, tarihî bir şahsiyet olduğunda şüphe olmayan Battal Gazi'nin menkıbevî yaşamını, Anadolu'ya yerleşen Müslüman Türkler'in gözüyle aksettirir. Bu menkıbelere göre Battal Gazi, Hz. Ali soyundan Hüseyin Gazi'nin oğludur. Çok güçlü ve zekidir. Daha çocukken dinî ilimleri çok kısa bir zamanda öğrenmiştir. Savaş yöntemlerini aynı düzeyde iyi bilir. Abdülvehhâb[145] Gazi tarafından kendisine ulaştırılan Hz. Peygamber'in tükürüğü sayesinde bütün dilleri konuşur. Keşiş kılığında manastırlara girip İncil'den vaazlar verir. Rahiplerle tartışarak onları mağlup ederek İslama dönmeye mecbur eder. Hızır'la yoldaştır; sıkışık zamanlarda ondan yardım görür. Aynı şekilde perilerle de dosttur. Devler ve cadılarla savaşır; okuduğu dualarla büyülerini bozarak onları yener. Ateşte yanmaz. Vahşi hayvanlar emrine âmâdedir. Doğa güçlerine hâkimdir. Göz açıp kapayıncaya kadar uzun mesafeler aşar. Kullandığı silahlar "Dahhak","Rüstem" ve "Hamza" gibi eski ünlü cengaverlerin silahları, bindiği atlar onların atlarının soyundan gelen atlardır. Bunlarla Hıristiyanlara karşı savaşır. Onları İslâm'a davet eder, davetini kabul etmeyenleri öldürür.

Battalnâme esas olarak Battal Gazi'nin Anadolu'da Hıristiyanlarla (Rumlar, Ermeniler ve diğerleri) yaptığı savaşları konu edinmekle beraber, bunlarla ilgili menkıbeler büyük çapta eski Türk inançlarından ve İran peri masallarından alınan motifler ve sahnelerle süslenmiştir. Bunlar ayıklandığı zaman geri kalan savaş menkıbeleri ise VIII. yüzyıldaki Emevî-Bizans mücadeleleri devrinden XI. yüzyılda Anadolu'da Türk fetihlerinin sürdüğü dönemlere kadar

---

ordularının düzenledikleri seferlere katılarak yararlıklar göstermiş ve birhayli ün kazanmıştı. Seyyid Battal Gazi gibi bir mücahid kişiyle olan ilişkisi, gazalarda görülen yeterliliği sebebiyle Hulefay-ı Abbasiye'den Kâim Biemrillah'dan 450 tarihlerine doğru Diyâr-ı Rum'a gaza için izin almış ve başına topladığı bir ordu ile zabtettiği yerlerde lakabına mensub olan Devlet-i Danişmendiyenin esasını kurmuşdur. (Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s. 1-28). 466 tarihinde muskıt-ı re'si (bir kimsenin doğduğu yer) ve mukarrer-i askeriyesi olan Malatya'dan yirmibin kişilik bir ordu ile hareket edip, Sivas şehrini zapdedip kalesini ta'mir edip kendisine karargah yaptı. Bu şekilde yerleşip esas beyliği kurduktan sonra Kengiri, Amasya, Çorum, Tokad, Osmancık, Kastamonu ve Niksar'ı fethetti ve Canik civarında (Halkenbed) denilen kaleyi kuşatma ile meşgul iken vefat etmiş ve Niksar'a defn edilmiştir. Yerine 477 senesinde oğlu Melik Gazi Mehmed Gümüştekin geçti. Türbesi Niksar'da ziyaretgah oldu. Babasının vefatı ve kendi isteği üzerine Kâim Biemrillah tarafından babası gibi Diyar-ı Rum'a gazaya me'mur Serasker tayin edildiğinden Kutlanmış-zade Süleyman Bey'den alınan Kayseriye'yi karargah ve beylik merkezi yapıp, babası zamanında vezir ve müşaviri olan İltekin veya Ertevhî (Ertuhî)'nin oğlu Halfetî'yi kendisine vezir tayin ettikten sonra 500 tarihinde Malatya'yı istila etti.(Şükrü Baba, a.g.e., s. 1-28). Gümüştekin ünvanıyla bilinen Melik Gazi Mehmed, Seyitgazi Nahiyesi'nin Arabviran Karyesiyle Çukur Ağıl Karyesi arasında bulunan bir toprak kale civarında vefat ederek (529) buraya defnedildi (Şükrü, a.g.e., s. 1-28). Şemseddin Ahmed Danişmend b.Ali b.Mızrabü't-Türkmenî, Malatya emiri bulunan Ömer b. Nu'man b. Ziyâd'ın kızı Nâzırü'l-Cemal adlı kadından doğmuştur. Bu Nâzırü'l-Cemal, Seyyid Ca'fer İbn Sultan Hüseyin b. Rebi' b.Ali b.Abbasü'l-Malâtî adlı kişinin kız kardeşi yani Sultan Hüseyin b.Rebi' in kızı, Seyyidetü'ş-Şerifetü'l-Aleviyye'nin kızıdır. Fakat bazı tarih kitabları bu Meliki, Seyyid Battal Gazi'nin evladı; Seyyidetü'ş-Şerifetü'l-Aleviyye, Battal Gazi'nin kız kardeşi olup Malatya emiri Ömer b.Nu'man ile izdivacından olan Nâzırü'l-Cemal Hatun'un semeresi olduğunu kaydetmektedirler (Şükrü Baba, **Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gazi**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1334, s. 1-28).

[143] İrene Melikoff (İ.Melikoff, **La Geste de Melik Danişmend**, CI, Paris, 1960, Önsöz) eserinde; Danişmend destanının XIII. yüzyıl ortalarında kaleme alındığını ve Battalnâmenin de bu destandan önce kaleme alınmış olduğunu belirtir.

[144] (Ocak 1992: 204,205)

[145] Kaynaklarda adı sıkça geçen bir diğer Arap savaşçısı tarihi bir kahraman olan Abd-el-Vahab'dır.Hüseyin Gazi'nin babası olarak anılır. Mezarı Sivas'tadır. Arap vakanüvistlerine göre 730-731'de Roma topraklarında öldüğü söylenmektedir. Bütün bu kahramanların hemen hepsi, Seyyid Battal Gazi'nin söylencelerinde anılır. Abd-el Vahab, sürekli olarak bahsedilen bir kişidir (F.W.Hasluck, M. A. **Christianity and İslam Under the Sultans**, vol: 2, Oxford 1929, s.704-716).

uzun bir zaman diliminin anılarını taşır[146]. Bu savaşlarda merkez alan genellikle Malatya ve yöresidir[147]. Savaşlar, eserde, siyasî bir mücadele değil bir din savaşı (İslâmiyet-Hıristiyanlık mücadelesi) kimliği taşır. Cihad ve gazâ ruhu kendini çok kuvvetli bir şekilde hissettirir. Şehirlerde oturan Müslüman Türkler arasında meydana geldiği muhakkak olan bu destanda Battal Gazi "yarı evliya" bir karakter sergiler; bu onun öteki Türk destan kahramanlarıyla olan en önemli ortak yanıdır. Melik Dânişmend Gazi ve Sarı Saltuk, Battal Gazi'nin isim değiştirmiş şekillerinden başka bir şey değildir. Bu da Battalnâme'nin tanımıyla Müslüman-Türk geleneklerine göre oluşmuş destanî bir halk hikâyesi olduğunu gösterir[148].

Battal Gazi efsanesi XIV. ve XV. yüzyıllarda başta Bizans İmparatorluğu ile sınırları olan Germiyanoğulları ve Osmanoğulları döneminde yeniden canlandırılmıştır. Bu dönem boyunca Bizanslılardan fethedilen bölgeler bu Anadolu efsanesinin yaşatılmasının nedeni olarak görülebilir. Fethedilen topraklardaki din ve kültürü değiştirmekle görevli savaşçı dervişler, Battal Gazi'nin savaşçı kişiliğini rahatlıkla kabullenmiş olmalıdırlar. Bu dervişler, kendi "Zaviye" ve "Kağanlık"ları etrafında, bir şeyhin liderliğinde toplanmışlardır. Bunlar özellikle XIII. yüzyıldan sonra[149]. Anadolu'nun gündelik yaşamında büyük ölçüde etkili olmuşlardır. Genel olarak zaviyeler, kurucularının isimleri ile yaşamışlardır. Ancak, Seyyid Battal Gazi olgusunda yapılar kurulmuş ve geleneksel Anadolu destan kahramanı adı altında yaşamış görünmektedir.

Battalnâme Osmanlı döneminde genel anlamdaki vekâyinamelerde malzeme olarak da kullanılmıştır. Örneğin Müneccimbaşı, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Fındıklılı Süleyman Efendi gibi tarihçilerle Evliya Çelebi, eserlerine Battal Gazi menkıbelerini tarihî olaylar şeklinde almışlardır. Bundan başka Taberî'nin ünlü tarihini Türkçe'ye tercüme eden Osmanlı müellifleri, eserin Arapça aslında ve Farsça tercümelerinde bulunmadığı halde Türkçe nüshalarına bol miktarda Battal Gazi menkıbeleri koymuşlardır. Bunun sebebi, herhalde Türkler arasında büyük bir sevgi ve ilgiye mazhar olan Battal Gazi'nin tamamıyla bir Türk kahramanı sayılmış bulunması olsa gerek. Nitekim Saltuknâme müellifi Ebü'l-Hayr Rûmî de 1473-1480 yılları arasında kaleme aldığı eserinde Battalnâme'deki birçok menkıbeyi kahramanın adını değiştirerek aynen Sarı Saltuk'a mâl etmiştir.

---

[146] P.N.Boratav (P.N.Boratav "Battal", **İ.A.**, MEB Yay., M.E.Basımevi, CII, İstanbul, 1993, s. 349-351); İ.Melikoff (İ. Melikoff "Al-Battal", **Encyclopedie de I'İslam**, C.II, Leiden, 1971, s. 1137) eserlerinde; Battalnamenin ana bölümlerinin Haçlı Seferlerinden etkilendiğine inanıldığını ve özellikle Battal Gazi'nin mezarının bulunuşuyla ilgili yeni bölümün büyük bir olasılıkla XIII. yüzyıl Selçuklular zamanında eklenmiş olabileceğini belirtirler. Bunun yanında F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s. 96) eserinde; Battalnamenin sonlarına doğru Selçuklular tarafından Anadolunun nasıl kuşatıldığını, fethedilen yerleri, kahramanlıkları içeren bölümlerin olduğunu ve ayrıca Battal Gazi'nin mezarının bulunması olayı, Çoban Baba'nın kerametleri ve Ümmühan Hatun hakkındaki bilgilerin bulunduğunu kaydetmekte, bu bölümlerin de belki sonradan eklendiğini belirtmektedir.

[147] F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s. 96,97) eserinde; yukarıdaki bilgiye ek olarak İstanbul,Kız Kulesi, Bolu ve Seyitgazi ve çevresini de göstermektedir.

[148] .(Ocak 1992: 204,205)

[149] Ömer Lütfi Barkan, "Vakıflar ve Temlikler I- İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **VD**, C. II, Ankara, 1942, s. 279-353.; A.Y.Ocak, "Zaviyeler", **VD**, C. XII, Ankara, 1978, s. 247-269.

Türk gazi tipini mükemmel bir biçimde aksettiren Battalnâme sadece halk arasında değil, XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlılar'ın Rumeli topraklarında başlattıkları fetihler ve mücadeleler çağında da gaziler arasında sevilerek okunmuştur. Kısaca O, Anadolu ve Rumeli coğrafyasıyla bütünleşmiştir. Battalnâme Anadolu dışında yaşayan Türk toplulukları arasında da sevilmiş, yazılıp okunmuştur. Bilhassa XIX. yüzyılda Rus işgali altında kalan Asya Türkleri Battalnâme menkıbeleriyle âdeta teselli bulmuşlardır[150].

Battalnâme daha XIX. yüzyılda Herman Ethé ve Heinrich L. Fleischer'den başlayarak bilimsel ve popüler içerikli bazı çalışmalara konu olmuş, hakkında edebiyat tarihi ve tarih bakımından dikkate değer incelemeler yayımlanmıştır.[151] Battalnâme'nin bugün bilinen nüshaları arasında yazıldığı döneme ait olanı yoktur. Ancak bütün nüshaların Türkiye'de ve Türkiye dışındaki nüshalardan ibaret olmadığı, özellikle Anadolu'da bazı özel ellerde de bir hayli tam veya eksik nüshanın var olduğu muhakkaktır. Bilinen en eski nüshalar arasında 840 tarihli iki nüsha zikredilebilir. En kapsamlı nüshalardan biri olan ilk nüsha mensurdur. Manzum olarak bugüne kadar, şair Bekâyi'nin 1183'te (1769-70) nazma çektiği Battalnâme'den başka nüsha tesbit edilememiştir[152]. Battalnâme'nin söz konusu nüshalardan bazı kısımlar çıkarılmak suretiyle[153] çeşitli tarihlerde yapılmış taş basma yayınları da bulunmaktadır. Bunların bazıları halk ressamları tarafından yapılan ilgi çekici resimlerle süslenmiştir[154].

Battalnâme, başta Doğu Anadolu olmak üzere Anadolu'nun bazı bölgelerinde bugün de eski geleneğin bir devamı olarak halk ağzında hâlâ anlatılmaktadır. Ayrıca bazı köylerde

---

[150] (Ocak 1992: 204,205)

[151] Battal Gazi ve Battalnâme ile ilgili ilk bilimsel araştırma ve Almanca çevirisi H. Ethé'nin iki ciltlik H. Ethé (H. Ethé, **Die Fahrten des Sajjid Batthal, Eın Alttürkis Wolks und Sitenroman**, Leipzig, 1871)'nin eseridir. Onu Georg Husing (Georg Husing, **Zur Rostahmasage-Sajjid Battal**, Leipzig, 1913)'in eseri takip etmiştir. Marius Canard'ın makaleleriyle beraber özellikle H.L.Fleischer (H.L.Fleischer, "Über den Türkischen Volksroman Siret-i Seijid Battal", **Sächisichen Akademische**, Leipzig, 1848, II, 35-41, 150-169)'in makalesi çok önemlidir. Bunlara ek olarak A.Y.Ocak'ın işaret ettiği gibi (Ocak 1992:206-208), özellikle Henri Grégoire'ın, Bizans halk romanı Digenis Akritas [Bizans sınırında bulunan sınır beyliklerinin savaşçılarına Akritoi denmektedir.Akritoi ünvanı Bizans destanı Digenis Akritas'dan alınmıştır (İ.Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri,** C. VI, Türkiye Yay., İstanbul, 1971, s. 21)] ile Battalnâme üzerine Byzantion dergisinin çeşitli sayılarında yayımladığı tarihî incelemeler ve karşılaştırmaları içeren makaleler kayda değer çalışmalardır.
Battal Gazi'nin Türkçe Battalnâme'den başka bir de Arapça Zâtü'l-himme yahut Zü'l-himme (halk Arapçasında Delhemma) adında bir başka destanî romana daha konu olduğu bilinmektedir. Bunun üzerine yapılan çalışmalar, bilhassa M. Canard'ınkiler, eserin XI. yüzyıldan sonra peyderpey tamamlanarak yazıya geçirilidiğini, daha önce halk arasında yaşamakta olan Emevî-Bizans mücadelelerine ait menkıbelerin Haçlı seferleri sırasında teşekkül edenlerle tamamlandığını, dolayısıyla Türkçe Battalnâme'nin Zü'l-himme ile ilgisi bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu suretle Battalnâme'nin bu Arapça destanî romanın Türkçe'ye tercümesi veya adaptasyonu olmadığı anlaşılmıştır. Yalnız burada Arapça "Battal" romanının Türkler arasında yeni menkıbelerin doğmasındaki, dolayısıyla Türkçe Battalnâme'nin oluşmasındaki ilk tesirini gözden uzak tutmamak gerekir (A.Y.Ocak, "Battal" Mad., **İ.A.**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. V, 1992, s. 206-208). Yukarıdaki görüşlere ek olarak M.Canard (M. Canard, "Al Battal", **Encyclopedie de I'İslam**, C.II, Leiden, 1953, s. 1136) makalesinde; Battal Gazi'nin Bizanslılara karşı gösterdiği kahramanlıkların "Şirat Zilhimma va'l-Battal" isimli Arapça epik romanın konusunu oluşturduğunu ve bu romanın da Türkçe Battalnâmenin ana kaynağını teşkil ettiğini düşünmektedir.

[152] M.Canard (Canard, "Al Battal", **Encyclopedie de I'İslam**, C.II, Leiden, 1953, s. 1136) eserinde bu epik şiirin daha sonra Bekâî (Sultan Mustafa III'nın hükamdarlık döneminde) tarafından yeniden kopya edildiğini söylemektedir.; F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s. 96,97) eserinde; manzum Battalnamenin yalnız şair Bakâî'nin eseri olduğunu kaydedip, eserin Mustafa III (1757-1774) döneminde yazılmış olduğunu belirtir.

[153] F.Çelikkanat (F.Çelikkanat, **Eskişehir**, Eskişehir, 1990, s. 96) eserinde; manzum Battalnamenin, mensur kaleme alınmış Battalnamenin manzum biçimi olup, kısaltılmış bir biçimi olduğunu belirtip, bunun da Bakâî'nin, eserinin önsözünde bunu açıkça belirttiğini söylemektedir.

[154] (Ocak 1992: 206,208)

zaman zaman Battalnâme nüshalarına rastlanması, eserin Türk kültür yaşamıyla ne ölçüde bütünleştiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Öte yandan Battalname, çağdaş Bizans destanı "Digenes Akritas"[155] ile de büyük benzerlikler gösterir. Digenes Akritas Destanı Bizans bakış açısını yansıtmak kaydıyla, aynı Bizans-Arap savaşlarını konu alır ve Digenes Akritas'ın kahramanlıkları ile uydurma tarihi kişiliği Seyyid Battal Gazi'ninki ile büyük benzerlikler gösterir. Bu nedenle her iki efsanenin karşılıklı etkileşimleri ve benzerlikleri Ortaçağ Anadolusunun toplumsal ve siyasi koşulları içinde değerlendirilmelidir. Bunun yanında Battalnamenin ana bölümlerinin Haçlı Seferlerinden de etkilendiğine inanılmaktadır[156].

Bunun yanında Dede Korkut destanındaki kahramanlarla da Battal arasında bir benzerlik göze çarpar. Temelde aynı gibi görünen bu benzerlik aslında bazı farklılıkları da bağrında taşımaktadır.Burada şamanî ve islamî inanç sistemlerinin aynı ortam içinde hem bileşimini hem de ayrımlarını ortaya çıkarmaktadır;

Yüksek tabaka İslam medeniyeti içerisinde daha çok İran kültürü etkilerine maruz kalıp onun gelişmesinde başlıca etken olurken, İslamiyeti farklı bir şekilde (farklı bir yorumla) kabul eden ve sünni İslam merkezlerinden uzak bölgelerde yaşayan ve özellikle göçebeliği ve kültürünü devam ettiren Türkler uzun zaman Şamanî inanış ve düşüncelerini İslamiyetle uzlaştırmak suretiyle muhafaza etmişlerdir. Ulusal destanın bir parçası olan ve İslamî bir toplumdan çok Şamanî bir toplumun yaşayış ve inanışlarını aksettiren Dede Korkut destanı bu göçebeler arasında vucut bulmuştur. Oğuznâme'nin Câmiü't-Tevârih'e geçmesi bunlar arasında yaşayan rivayetlerin toplanması sayesinde mümkün olmuştur. Battal Gazi destanı ile Dede Korkut destanındaki kahramanlar aynı İslam ideolojisi uğrunda savaşan insanlar olmakla birlikte, birbirlerinden farklı özellikler göstermektedirler. Birinciler, tamamiyle İslamlaşan şehirli ve yerleşik Türklerin, ikinciler farklı bir şekilde İslamlaşan ve eski Türk yaşam ve kültürünü yaşatan göçer ve yarı göçer Türklerin eseridir. Dede Korkut'da geçen kahramanlar İslamiyet uğrunda Trabzon Rumları ve Gürcülerle savaşan, şarap içen, kadınlı meclisler kuran insanlar olup, İslamın gazilerinden çok Türklerin Alpleridirler. Bu hikayeler bize, Müslüman göçebelerin hangi kriterlere göre İslamlaştıklarını, yaşayış ve düşünüşlerinin eski Türk karakterini nasıl devam ettirdiklerini göstermektedir[157].

---

[155] Bu konuda F.W.Hasluck (F.W.Hasluck, "Graves of the Arabs ın Asia Minor**", Bulletin of the British School at Athens**, C.XIX, 1912-1913, s. 187.; T.Alangu (Alangu,"Bizans ve Türk Kahramanlık Eposlarının Çıkışı Üzerine", **Türk Dili**, No:20, Ankatra, 1953, s. 202-219; P.N.Boratav (P.N.Boratav "Battal", **İ.A.**, MEB Yay., M.E.Basımevi, CII, İstanbul, 1993, s. 349)'da bilgi bulunmaktadır. Ayrıca, F.W.Hasluck, yukarıdaki eserinde destanlar arasındaki yakın benzerlikler görülen iki kahramanın aksiyonlarını karşılaştırmakta ve Digenes Akritas'ın Battal Gazi tarafından öldürüldüğünü iddia etmekte, T.Alangu da yukarıdaki makalesinde; Digenes Akritas ile Battal Gazi efsanelerini analiz etmektedir.

[156] P.N.Boratav, "Battal", **İ.A.**, C. II, İstanbul, 1949, s. 344-351.; İ.Melikoff, **La Geste de Melik Danişmend**, C. I-II, Paris, 1960, s. 1137,1138.

[157] O.Turan, "Türkler ve İslamiyet", **DTCF**, C. IV, S. IV, Ankara, 1946, s. 480, 481.